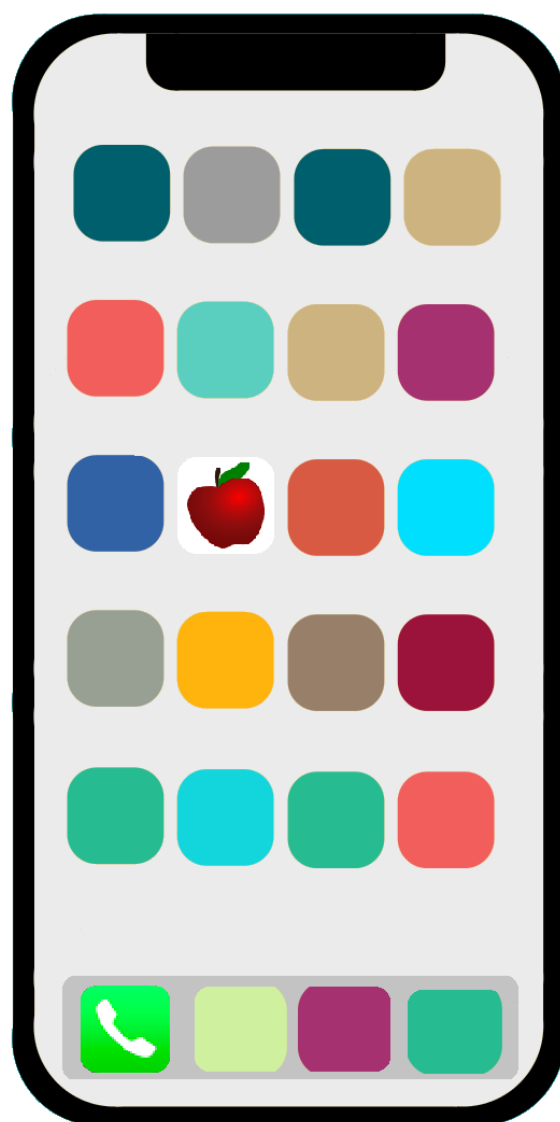

iPhonens ABC

grundkurs i användning av smarttelefon

Till läsaren

Det här kompendiet riktar sig till **nybörjare** som inte alls använt smarttelefon tidigare och har ett behov av grundkunskaper.

Idag finns det två olika typer av smarttelefoner, det här kompendiet är skrivet för iPhone (de telefoner som har ett äpple på baksidan).

Av telefonerna finns olika modeller som fungerar lite olika och det kommer nya versioner av det så kallade operativsystemet som styr hur telefonen ser ut och fungerar. I mån av möjlighet nämns de olika alternativen och vi uppdaterar kompendiet regelbundet, den nyaste versionen hittas alltid på webbadressen spfpension.fi/abc.

Kompendiet får laddas ner och användas fritt för icke-kommersiella ändamål, lämpligen av pensionärer och för att lära pensionärer använda iPhone.

Kompendiet är tänkt att kunna användas i grupp eller som kurskompendium, gärna med en it-handledare som kan ge stöd och besvara frågor.

För inläringen är övningarna centrala. Om kompendiet används på kurs är det dessutom bra att mellan kurstillfällena i lugn och ro gå genom det som behandlades och anteckna frågor som kan ställas vid nästa tillfälle.

Det rekommenderas varmt att få hjälp att första gången starta din telefon och göra inställningarna nämnda i sista kapitlet "rekommenderade inställningar". När den väl har tagits i bruk och är inställd klarar du bättre av att själv komma igång och tex. börja med det här kompendiet.

Med en smarttelefon kan du göra allt det du kan göra med en dator och lite till, välkommen till smarttelefonernas fantastiska värld! Och ta det lugnt, de bits inte!

Helsingfors 2020, Robert Riska

Innehåll

1.	Kom igång med telefonen.....	7
1.1.	Uppbyggnad och knappar	7
1.2.	Väcka telefonen från viloläge och låsa upp.....	10
2.	Vad du ser på skärmen	19
2.1.	Hemknappen och hemskärmen	20
2.2.	Appar.....	21
2.3.	Skärmar, skärmindikator och bläddra	22
2.4.	Dock.....	23
2.5.	Mappar.....	23
2.6.	Vyn idag och widgetar	24
2.7.	Notiscenter	25
2.8.	Sök på telefonen	26
2.9.	Kontrollcenter	27
3.	Fingerrörelser eller gester	30
3.1.	Peka, håll, dubbelpeka och svep.....	30
3.2.	Appväxlaren.....	32
3.3.	Zooma och rotera	34
3.4.	Andra speciella fingerrörelser.....	35
4.	Tangentbordet.....	40
4.1.	Att skriva på tangentbordet	40
4.2.	Hjälpmedel för att skriva	41
4.3.	Avancerade funktioner.....	42
5.	Internet.....	46
5.1.	Uppkoppling till internet.....	46
5.2.	Att använda internet	49
6.	Internettips och att googla.....	56
6.1.	Internettips, andra adresser.....	56

6.2.	Söka på nätet.....	57
7.	E-post och konton	62
7.1.	Sms-meddelanden.....	62
7.2.	E-post.....	65
8.	Använd och skaffa appar	74
8.1.	Hämta appar från App Store	74
8.2.	Tips på appar.....	78
8.3.	Ordna och ta bort appar	80
9.	Nätbanken och digitala ärenden.....	88
9.1.	Använda nätbanken	88
9.2.	Sköta ärenden elektroniskt	89
10.	Säkerhet.....	95
10.1.	Virus.....	95
10.2.	Bluffare på nätet	97
10.3.	Skräppost och reklam	98
10.4.	Integritet på nätet.....	100
10.5.	Säkerhetskopiering.....	101
11.	Appendix.....	103
11.1.	Hur får du hjälp med telefonproblem.....	103
11.2.	Rekommendationer för inställning av iPhone för pensionärer	103
12.	Referenser	107
12.1.	Bilder	107

1. Kom igång med telefonen

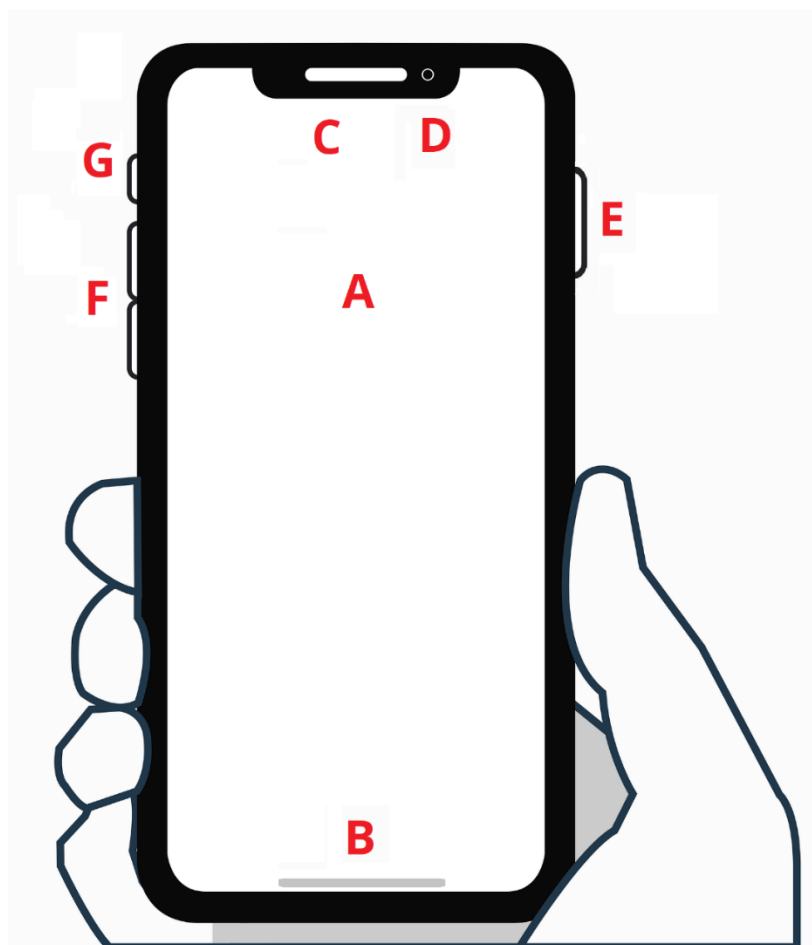
Smarttelefonerna är uppbyggda av en pekskärm som täcker nästan hela framsidan. Med fingerrörelser på pekskärmen styr du det mesta som händer inne i telefonen, men det finns också några "riktiga" knappar längs sidorna och ibland i nedre kanten av skärmen.

1.1. Uppbyggnad och knappar

Det är viktigt att du bekantar dig med knapparna på din egen telefon så att du hittar dem när du behöver dem och vet vad som händer när du trycker på dem.

Framsidan av telefonen består av:

A. Skärmen = på den ser du text och bilder och kan med pekningar och olika fingerrörelser på skärmens yta styra vad som sker inne i telefonen.

B. Hemknappen = i mitten på nedre delen av skärmen finns hemknappen. Namnet härstammar från de modeller som har en verklig knapp under skärmen, allt vanligare är att hemknappen ersatts av en figur i mitten längst ner på själva skärmen.

Genom att svepa fingret på hemknappen (eller trycka på knappen om det är en verklig knapp) kommer du till hemskrmen för att börja från början. Hemknappen används vanligen när du är färdig med det du gjort men den är också användbar om du "tappat bort dig" och inte vet hur du ska komma bort, då "hittar du hem" med hemknappen.

C. Högtalare = i övre delen av framsidan är finns ofta en svart flik som kallas **flärp**. I flärpen finns högtalaren från vilken ljudet hörs när du talar i telefonen, örat placeras på den under samtalet.

D. Främre kamera = i flärpen finns också en liten kameralins som hör till den främre kameran, den behövs för att filma dig samtidigt som du ser på skärmen. Den kameran används t.ex. då du ringer videosamtal eller för att ta självporträtt (på engelska selfie).

Längs kanterna av telefonen finns vanligen följande knappar:

E. Sidoknappen = den vanligaste användningen av sidoknappen är att med en kort tryckning sätta telefonen i viloläge så att skärmen blir mörk. Sidoknappen reagerar olika på korta, långa och dubbeltryckningar och kan i olika situationer ha olika funktion. På äldre modeller sitter motsvarande knapp på övre kanten och kallas då strömknappen. Då har den mest använts för att slå på och av telefonen, men med namnbytet har knappen fått flera funktioner och har flyttat till sidan av telefonen.

Sidoknappens funktioner beror på hur telefonen är inställd och kan byggas på, men bl.a. kan man aktivera kontaktlös betalning med dubbeltryckning när telefonen är låst, godkänna hämtning

av appar med dubbeltryckning i app-butiken (mer om det i ett senare kapitel).

F. Volymknappar = med dessa regleras ljudvolymen. Du kan trycka flera korta gånger för att höja eller sänka volymen steg för steg eller hålla knappen nedtryckt för att snabbt göra större förändringar i ljudvolymen. När du trycker på en av volymknapparna visas ljudnivån i ett reglage på skärmen. Ljudvolymen regleras för det sammanhang du just då befinner dig, tex. reglerar du ljudvolymen för samtal när du använder knappen medan ett samtal är i gång eller ljudvolymen för uppspelning av musik om du använder knapparna när musik spelas upp. Observera alltså att det finns flera olika ljudvolymsinställningar som kan vara inställda på olika nivå. Om du använder knapparna medan hemskärmen syns är det oftast ringsignalens ljudvolym som regleras.

G. Ljud av = knappen ovanför volymknapparna fungerar som ett reglage som kan dras neråt för att aktivera ljudlöst läge och dras upp tillbaka för att återgå till normalt läge. I ljudlöst läge blottas en del av knappen med röd färg för att visa att ljudet är avslaget (via telefonens inställningar kan den här knappens funktion ändras till att hindra skärmen från att rotera när man vänder den i liggande läge).

Längs den nedre kanten av telefonen finns ännu:

H. Laddningsport = i laddningsporten kopplas laddarens sladd. (Samma sladd kan också användas för att koppla telefonen till en dator och överföra bilder från telefonen till datorn.)

Telefonen börjar laddas då den är kopplad till en strömkälla och laddningen avbryts när den är full.

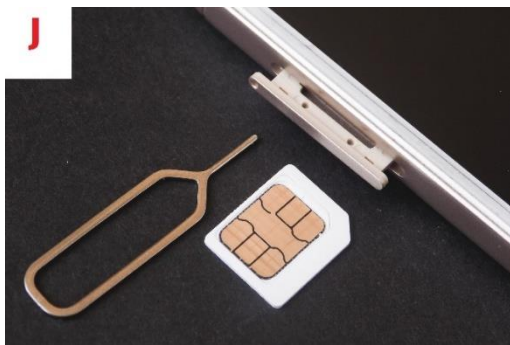
I samma port kan du koppla hörlurar eller en kombination med både hörlurar och mikrofon för användning under samtal.

Det blir ändå allt vanligare att använda trådlösa hörlurar och mikrofoner (nyare telefoner kan också laddas trådlöst med lämplig tilläggsutrustning).

På äldre modeller finns vanligen ett så kallat 3.5mm hörlursuttag.

- I. **Mikrofon (och högtalare)** = på båda sidor om laddningsporten finns små hål där högtalarna är gömda. Om du råkar hålla fingret på hålen under ett samtal kan personen du talar med höra dig sämre.

- J. **SIM-kortslucka** = Längs kanten på telefonen finns också en lucka för SIM-kortet i en hållare som kan tas ut med hjälp av ett verktyg som följer med telefonen och visas i bilden här

På baksidan av telefonen finns ännu:

- K. **kameran (en eller flera linser)** och en liten lampa som fungerar som blixtnäring vid fotografering men som också kan användas som ficklampa.

1.2. Väcka telefonen från viloläge och låsa upp

Varje gång du ska använda telefonen måste du börja med att väcka den och låsa upp den.

Viloläge

Stegen som beskrivs här utgår från att telefonen är i viloläge, så kallas det när den inte används men är redo att användas när som helst.

Om du lägger ner telefonen på bordet och väntar några minuter går telefonen automatiskt till viloläget. I viloläget minimerar telefonen strömförbrukningen bland annat genom att släcka skärmen. Den kan se avstängd ut men du märker att den ändå är påslagen eftersom den bl.a. reagerar om någon ringer dig.

Obs. Telefonen kan vara helt avstängd, vilket är ovanligare men kan vara fallet t.ex. om den är helt ny och nyss tagits ut från paketet, om batteriet tagit slut eller om du avsiktligt slagit av den. Om din telefon har varit helt avstängd måste du hålla sidoknappen tryckt i några sekunder för att telefonen ska vakna till liv, då tar det längre tid för den att vakna och den frågar efter koden till SIM-kortet.

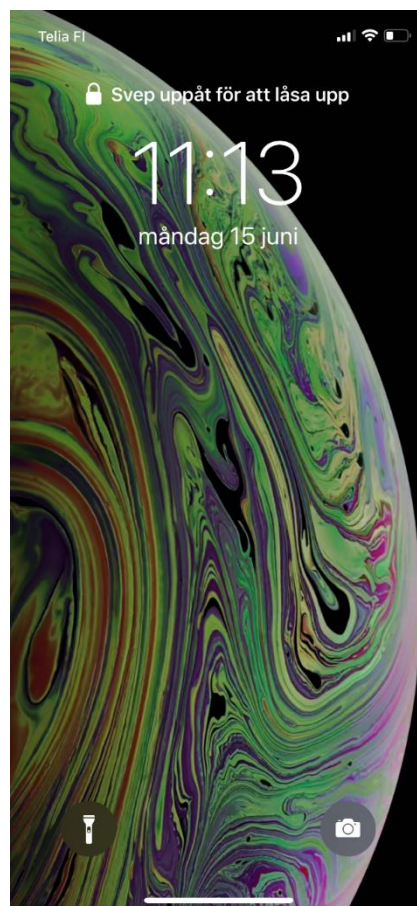
Gör så här för att väcka telefonen

För att väcka telefonen kan du antingen trycka kort på sidoknappen (trycka in och genast släppa den) eller beroende på modell peka på skärmen eller trycka kort på hemknappen. Det som händer är att skärmen "vaknar" och **låsskärmen** visas.

Låsskärmen

När du väckt telefonen visas låsskärmen och telefonen är ännu låst. På låsskärmen visas vanligtvis någon bakgrundsbild, tid och datum, väder samt eventuellt andra symboler och text.

För att komma vidare från låsskärmen för att börja använda telefonen behöver du slå in en lösenkod eller på annat sätt visa att

det verkligen är du. Telefonen är nämligen skyddad ifall någon obehörig skulle få tag i den. De olika alternativen för att låsa upp beskrivs i nästa underkapitel.

Ofta står det på låsskärmen vad du ska göra för att komma vidare, t.ex. "Svep uppåt för att låsa upp". Att svepa för att låsa upp betyder att du lägger fingret lätt på skärmen under hemknappen eller t.o.m. utanför skärmen i nedre kanten och sedan för fingret uppåt längs skärmen så att du sveper över hemknappen.

Lås upp telefonen

Som sagt måste du innan du kan använda telefonen låsa upp den.

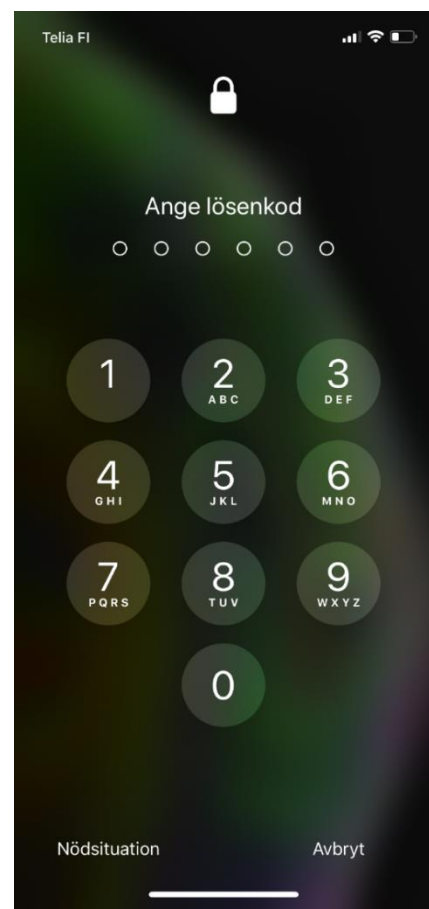
Touch-ID och Face-ID

Om telefonen är inställd att kunna öppnas med fingeravtryck väntar telefonen först på att du ska placera ett finger på hemknappen för att den ska kunna känna igen ditt fingeravtryck (det kallas Touch-ID). Om telefonen är inställd att kunna öppnas med hjälp av att kameran känner igen ditt ansikte och ögon (det kallas Face-ID) väntar den på att du ska titta mot telefonen så att den kan känna igen ditt ansikte.

För att telefonen ska kunna känna igen ditt ansikte måste du via inställningarna lära telefonen att känna igen dig genom att låta kameran ta bilder av dig från olika vinklar tills den anser sig känna igen dig.

Lösenkod

Om igenkänningen misslyckas eller inte görs inom en viss tid, ber telefonen dig slå in en lösenkod som valts när telefonen tagits i bruk (eller ändrats senare). Observera alltså att du alltid kan öppna telefonen åtminstone med en lösenkod,

vilket är viktigt ifall de övriga sätten misslyckas om du t.ex. har torra fingrar och de inte känns igen eller om du har solglasögon eller reflektioner i glasögonen så inte ditt ansikte känns igen.

När telefonen låsts upp visas det på skärmen en figur av ett lås som öppnas och du kommer in på telefonen. När telefonen öppnas syns samma sak på skärmen som sist du använde den, tanken är att du då kan fortsätta med det du höll på med innan telefonen gick i viloläge. Ibland visas låsskärmen ännu när telefonen låsts upp, men då står det ofta på skärmen vad du ska göra för att komma in, t.ex. att svepa med fingret längs skärmen på hemknappen.

För att börja från början kan du använda hemknappen för att komma till hemskärmen (det beskrivs i nästa kapitel), i det här skedet rekommenderas det att alltid börja med att använda hemknappen för att komma till hemskärmen.

Annat på låsskärmen

Via låsskärmen kommer du åt andra saker som vi inte går närmare in på men som kan vara bra att känna till ifall du i misstag kommer åt dem:

- Om du börjar svepa längre upp på låsskärmen, kommer du till notiscentret där du ser en lista med vad som nyligen hänt på telefonen som missade samtal, mottagna sms och e-post, mm.
- Om du sveper till vänster kommer du till kameran, det här är ett sätt att snabbt få fram kameran innan situationen du vill fota är förbi.
- Om du sveper till höger kommer du till vyn idag med bl.a. dagens kalenderhändelser.
- Om du sveper nedåt från övre högra hörnet kommer du till kontrollcentret, vi återkommer till användningen av kontrollcentret.
- Om du pekar på figuren av en ficklampa slår du på ficklampan på baksidan av telefonen och du kan slå av den genom att peka en gång till.

Om du i misstag gjort något av ovanstående kan du börja om genom att trycka kort på sidoknappen för att släcka skärmen och sedan en gång till för att väcka den igen och visa den vanliga låsskärmen.

Gör så här för att låsa telefonen och återgå till viloläge

När du är färdig med det du skulle göra med telefonen kan du trycka kort på sidoknappen för att låsa telefonen och lägga den tillbaka i viloläge (strömknappen på äldre modeller). Om du inte gör det kommer telefonen efter några minuter automatiskt gå i viloläge.

I viloläge är som sagt skärmen mörk och telefonen pausar också annan aktivitet för att förbruka minimalt med ström. Men allting stängs inte av utan t.ex. om du lyssnar på musik från telefonen kan du lägga den i viloläge för att släcka skärmen, men ändå fortsätta lyssna på musiken (läs mer i övningen i kapitel 8).

Gör så här för att stänga av telefonen

Om du vill stänga av telefonen helt, måste du på nyare modeller samtidigt hålla intryckt sidoknappen och volymknappen upp. På äldre modeller räcker det med att hålla strömknappen nedtryckt. När du hållit någon sekund dyker det på skärmen upp en rund strömknapp som du ska dra högerut längs en balk för att stänga av. Om du ångrar dig kan du avbryta med knappen längs ner på skärmen (det står Avbryt under den).

Obs. När du hållit knapparna för att stänga av, syns mitt på skärmen en rund knapp som det står SOS på. Den kan du dra till höger bl.a. för att ringa nödsamtal. Den är främst till för andra än dig som kan behöva ringa nödsamtal med din telefon utan att kunna låsa upp den i övrigt. De kan också komma åt medicinsk info om dig om du fyllt i den i Hälso-appen.

Not om batteriet. Telefonernas batteri mår bäst av att inte laddas i onödan och inte utsättas för extrema temperaturer. Telefonen ser ganska långt till att själv optimera batterianvändningen med tanke på laddning och livslängd. Nyare telefoner lär sig hur du använder telefonen, om du lägger den i laddning över natten väntar telefonen bl.a. med att ladda den helt full tills just före du vanligtvis vaknar och tar ut laddaren.

Det du själv kan tänka på är att inte lägga den i direkt solljus eller på ett värmeelement. När det är kallt ute kan du förvara telefonen i en ficka nära kroppen så den hålls varm.

Hur mycket ström telefonen förbrukar beror på vad du använder den till. När du blir mera van vid telefonen kan du gå till Inställningar -> Batteri och se närmare vad som förbrukar mest ström på din telefon och hur du kan spara på batteriet. Det som ofta använder mycket ström är skärmen och internet via mobildata. Du kan då t.ex. spara på batteriet genom att låta skärmen själv justera ljusstyrkan till rådande förhållanden och genom att använda WiFi då det är möjligt (det drar mindre ström).

Övning 1: Ringa och ta emot samtal

I den här övningen kan du öva telefonens knappar och uppbyggnad genom att ringa samtal. Att ringa samtal är trots allt en av de viktigaste funktionerna i telefonen.

För den här övningen behövs lite av det som behandlas i nästa kapitel, nämligen att peka på skärmen och öppna en app. Så var inte orolig om det känns ovant, det kommer övas mer i nästa kapitel.

Den här övningen är bra att göra i par eller grupp för att kunna ringa till varandra, men du kan också komma överens att ringa upp någon annan du känner för att öva.

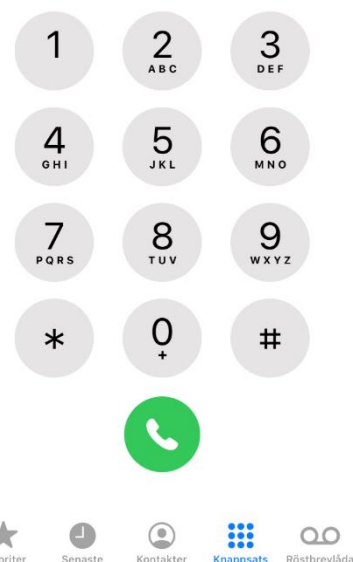
Först följer instruktioner för att ringa samtal och sedan för att ta emot samtal. Under samtalets gång görs lite övningar.

Ring samtal

1. **Börja med att låsa upp telefonen** och svep ännu en gång på hemknappen för att säkert vara på hemskärmen när du börjar.
2. **Justera nu volymen upp och ner** genom att trycka på volymknapparna, följ med reglaget på skärmen. Den volym som justeras är volymen på ringsignalen eftersom du är på hemskärmen.
3. Leta reda på figuren som föreställer en telefonlur för att öppna telefonappen. Troligtvis föreställer den en vit telefonlur på en grön fyrkant och är placerad längst ner till vänster av skärmen.

Peka kort på luren för att öppna appen.

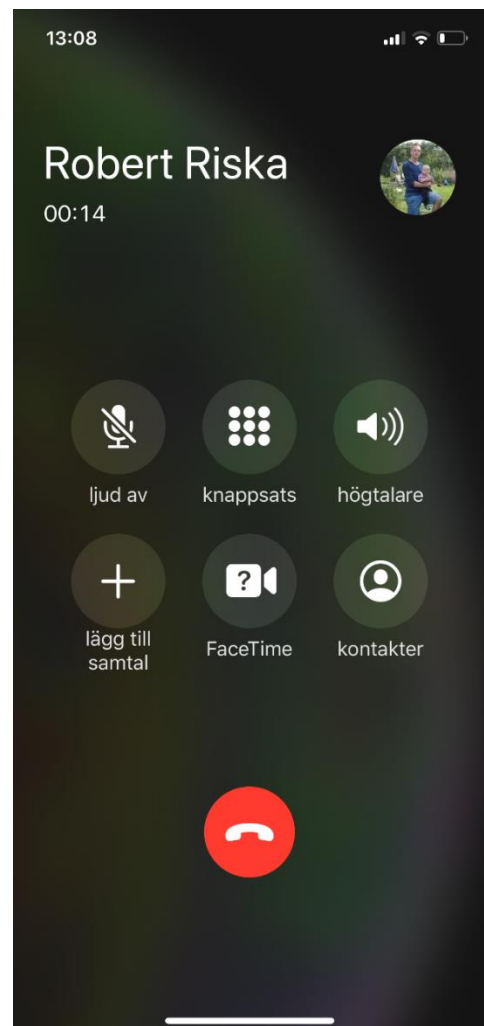
4. När telefonappen öppnas kan du antingen se en samtalslogg som kallas "Senaste" (det är en lista med dina senaste samtal, uppringda, mottagna och missade samtal), en lista med dina kontakter som är sparade i telefonboken, eller den så kallade knappsetsen (siffrorna 0-9) som visas här intill och som vi ska använda nu.

De här olika vyerna visas med småfigurer och tex i en rad längst ner i appen, en av vyerna har en annan färg för att visa att det är den vyn som är vald och som visas ovanför. Om knappsetsen inte syns måste du växla till den genom att **peka på figuren som symboliserar en knappsets** med texten "Knappsets" under, det du ser borde likna det som syns i bilden här.

5. **Slå in numret** till personen du ska ringa genom att peka lätt på siffrorna. Telefonnummer syns i övre delen av skärmen medan du matar in siffrorna. Tryck på gröna luren för att ringa. (I fortsättningen lönar det sig att spara nummer i Kontakt-boken på telefonen för att inte behöva skriva in dem).

6. Genast när det börjar ringa och under hela samtalets gång kan du **trycka på volymknapparna för att reglera ljudvolymen** på själva samtalet. Medan du håller telefonen mot örat kan du höra hur ljudet blir svagare och starkare, men du kan också ta bort telefonen från örat och följa med hur reglaget på skärmen rör sig.
7. Stäng inte ännu av samtalet utan prova ännu **peka på några av knapparna som syns på skärmen** och visas på bilden här. Du kanske inte ser exakt samma knappar på din telefon, men åtminstone en högtalarknapp brukar finnas för att inte behöva hålla telefonen mot örat utan tex kunna lägga den på bordet under samtalet, prova att peka på den knappen och peka en gång till för att återgå till att använda telefonen mot örat. Det finns också en knappsatsknapp för att få fram knappsatsen under samtal, prova också det eftersom du kommer att behöva det i framtiden när du blir ombedd att "trycka 2 för svenska osv".
8. För att avsluta samtalet **peka på den röda luren**.

Ta emot samtal

1. **Be någon ringa dig** för att öva ta emot samtal. Då börjar telefonen ringa, eventuellt börjar den också darra och numret personen ringer från syns på skärmen eller namnet om du har sparat det i din telefonbok.

2. Medan telefonen ringer, men innan du svarar, **tryck på någondera av volymknapparna**. Telefonen fortsätter ringa men ljudet tystnar (den som ringer märker ingen skillnad).
3. **Svara på samtalet**, det gör du genom att trycka på en grön lur på skärmen. Det här kan vara olika på olika telefoner, så du måste pröva dig fram eller fråga om råd om det inte lyckas. Att inte ta emot samtalet sker på motsvarande sätt men på röda luren.
4. Observera att ett inkommande samtal ser lite olika om telefonen är låst eller öppen då samtalet kommer ut (beroende på telefonmodell), så **pröva gärna både och**.

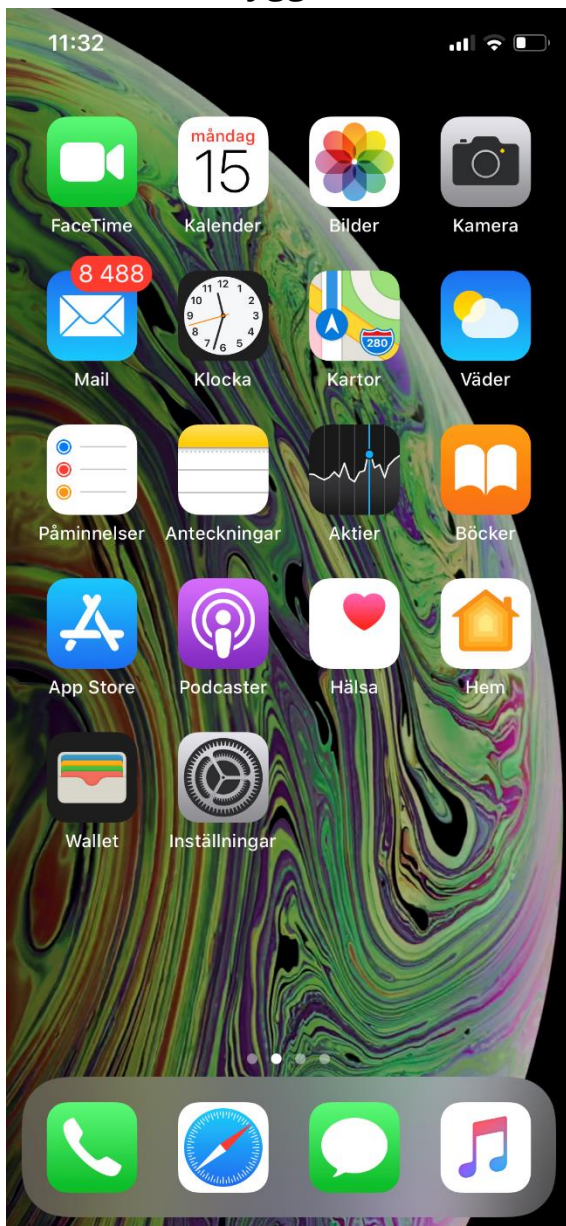
Övning till nästa gång

Bekanta dig med din egen telefon, hittar du motsvarande knappar och delar som beskrivs ovan i A-N (i en grupp kan ni med fördel jämföra parvis)? Har du knappar som inte finns beskrivna här? Det är inte farligt att pröva och det kan vara bra att veta när du förr eller senare trycker på dem i misstag. Du kommer alltid tillbaka "hem" med hemknappen.

2. Vad du ser på skärmen

Att använda smarttelefon innebär oftast att använda så kallade appar för att utföra olika ärenden. Genom att peka och dra ett eller flera fingrar åt olika håll längs skärmen letar du reda på rätt app, öppnar appen och använder den till att uträtta något ärende.

Målet med det här kapitlet är att du lär dig orientera dig på din telefon, så att du vågar pröva dig fram och på det sättet småningom blir van och trygg med telefonen.

← Statusfältet

Appar

← Skärmindikator

← Dock

2.1. Hemknappen och hemskärmen

När du väcker och låser upp telefonen, öppnas den i samma läge som när den senast låstes och försattes i viloläge. Det är praktiskt om du vill fortsätta där du sist slutade, om du däremot ska göra något helt annat måste du börja med att använda hemknappen för att börja från början.

Hemknappen

Överlag när du prövar dig fram är det viktigt att känna till **hemknappen**, den leder dig "hem", dvs. till hemskärmen. Om du är osäker på vad som hände eller var du befinner dig i telefonen, kan du använda hemknappen för att börja om från början och på så sätt orientera dig.

Hemknappen finns som vi redan tidigare nämnt längst ner på skärmen. Hemknappens utseende varierar så ta reda på hur din ser ut och fungerar, här är exempel på en hemknapp på skärmen och en fysisk knapp med fingeravtrycksläsare till höger:

Vi kommer främst att utgå från den till vänster eftersom den verkar ersätta de fysiska knapparna.

Hemknappen syns när du använder appar men kan också döljas för att inte vara "i vägen", men även om den inte syns brukar den fungera när du sveper med fingret på det ställe den brukar synas. När du vänder telefonen i liggande läge flyttar också hemknappen till långsidan av skärmen.

Statusfältet

14:10 ↗

När du är på hemskärmen (men också på de andra skärmarna som vi kommer till) ser du längst upp på skärmen statusfältet med olika små siffror och symboler. Statusfältets funktion talar om telefonens status

för dig och kan i viss mån anpassas och variera beroende på vad telefonen vill göra dig uppmärksam på.

På telefoner som har den så kallade flärpen delas statusfältet i en vänster och höger halva.

Vanligen innehåller statusfältet åtminstone informationen som visas i bilden:

- klockan till vänster
- till höger några små staplar som visar mobilnätets täckning (dvs hur bra hörbarhet du har där du befinner dig)
- några bågar för att visa att du är ansluten till WiFi och hur bra signalen är
- samt hur mycket av batteriets laddning återstår (då telefonen är i laddning visas en liten blix i batteriet)

2.2. Appar

Under statusfältet är nästan hela resten av skärmen reserverad för appar. I bilden här bredvid ser du 16 appar, var och en av de färggranna figurerna med ett namn under är alltså appar.

När du använder apparna pekar du kort på en av figurerna för att öppna den. Då öppnas den appen och fyller skärmen med sitt innehåll tills du sveper över hemknappen för att gömma appen igen.

Vi kommer senare att se på hur du kan lägga in nya appar, ta bort appar och ordna dem som du själv vill, därför ser två telefoner av samma märke och modell sällan lika ut.

En app är en förkortning av applikation och kan beskrivas som ett verktyg för att uträtta någonting med telefonen. I datorvärlden motsvaras apparna av program. Det finns miljoner appar varav en

liten del är installerade på din telefon (det kallas att installera när man lägger till en app på telefonen), en del har följt med telefonen då du köpte den, andra har installerats senare.

I exemplet ser du t.ex. en app vars figur i mina ögon ser ut som en mångfärgad blomma och heter *Bilder*. Den kan användas för att se på bilder lagrade på telefonen.

Det kan finnas tomma områden på skärmen där det skulle rymmas fler appar, men när du har fler appar än vad som ryms på skärmen kommer det automatiskt en skärm till.

Notiser

Varje app kan ha en liten siffra i övre hörnet, det är en form av en så kallad notis (även notifikation eller avisering). Den finns inte alltid där utan vill göra oss uppmärksam på någon händelse i appen. Vilken händelse det är får man genom att öppna appen och få mera information om den. T.ex. siffran 1 på den gröna luren nere i vänster hörn av skärmen är en notis om ett missat telefonsamtal, genom att öppna telefonappen får man reda på vem det är som har ringt. När du öppnat appen och sett vem som ringt försvinner siffran från appen.

En speciell notis är den som kan komma på Inställningar-appen, det är oftast frågan om en uppdatering och det kommer då ofta en ruta med förfrågan om du vill uppdatera nu eller senare. Du kan i början svara senare men på sikt är det bra att tillåta uppdatering, det beskrivs närmare i sista kapitlet om säkerhet.

2.3. Skärmar, skärmindikator och bläddra

Mellan de två nedersta raderna med appar (den nedersta kallas dock och beskrivs strax) syns små prickar som kallas för skärmindikator. Hittills har vi bara sett på hemskärmen, men på de flesta telefoner finns fler skärmar än hemskärmen. Det kan verka förvirrande att det kallas skärmar, men det är inte den fysiska skärmen utan mera

innehållet på den man menar. Ett annat ord man kan använda är sidor, men vi håller oss till skärmar.

Antalet prickar anger alltså hur många skärmar som finns, den vitaste pricken visar vilken i ordningen av skärmar som visas just nu. I bilden ser man att man befinner sig på hemskärmen (näst längst till vänster), att det finns en skärm till vänster och tre till höger. (Den till vänster är en skärm som är speciell och kallas "vyn idag".)

Skärmindikatorn kan användas för att orientera dig, om du drar fingret på skärmen i sidled bläddrar du nämligen från skärm till skärm. Senare går vi närmare in på hur du själv kan anpassa skärmarna genom att flytta appar från en till en annan samt lägga till och ta bort skärmar.

2.4. Dock

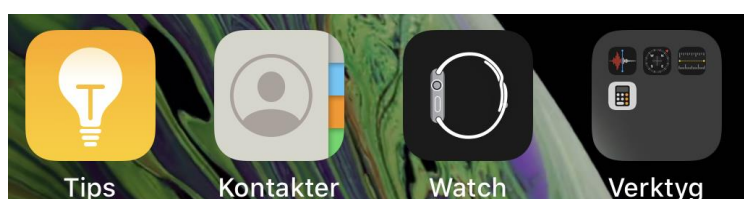
Raden med appar längst ner kallas för dock. Språkligt haltar det lite på svenska, men det är iPhones terminologi som översatts från engelskan. På andra telefoner kallas det mer svenskt för programrad.

Hur som helst hålls den här raden med appar oförändrad när du bläddrar från en skärm till en annan. I docken lönar det sig därför att ha de appar som man använder mest, både för att alltid ha dem tillgängliga men också för att lättast kunna öppna dem med en hand, tex. med tummen medan resten av handen håller telefonen.

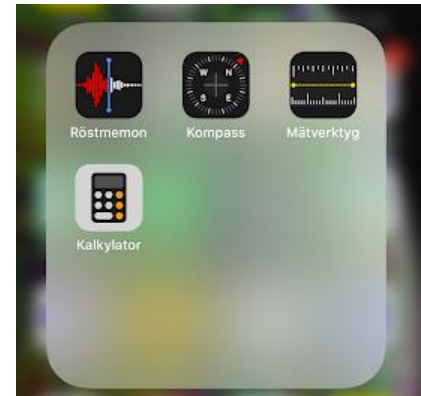
2.5. Mappar

Ibland finns det bland apparna något som ser ut som en app, men

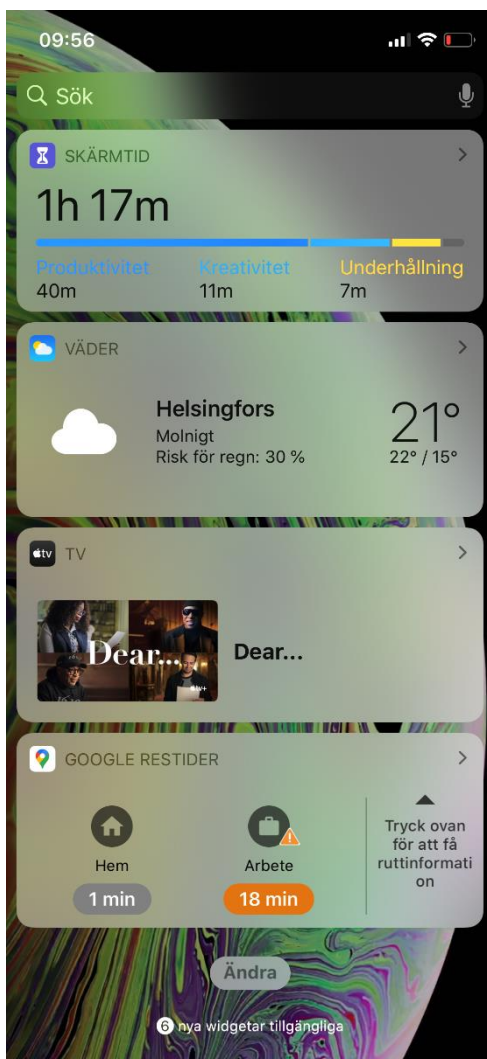

egentligen är en mapp. En rad med tre appar och en mapp kan se ut som i bilden. Längst till höger i raden har vi en mapp med namnet "Verktyg".

En mapp är ett sätt att samla appar i grupper och på det sättet spara utrymme på skärmen. Vi återkommer senare till hur du lägger appar i mappar, men för att öppna en app som finns i en mapp, pekar du först på mappen för att se innehållet i den och sedan kan du peka på vald app i vanlig ordning.

2.6. Vyn idag och widgetar

Den skärm som ligger till vänster om hemskärmen kallas "vyn idag".

Namnet kommer av att det kan vara en sammanfattning av dagen med händelser från kalenderappen och väderprognoser från väderappen. Varje ruta i vyn idag är en så kallad *widget* som visar information från någon app.

Allt som syns i Vyn idag kan du också komma åt från de vanliga skärmarna och apparna, så det här är en vy som fungerar som en genväg eller för att ge en snabb översikt, men det är inte speciellt viktigt att använda den. Men om inte annat är det bra att känna till att den finns när du i misstag kommer åt den. Du kommer bort från vyn genom att bläddra tillbaka högerut eller med hemknappen.

Vyn idag har ett standardinnehåll som visas om du inte själv lagt till något. Du kan också ändra innehållet själv genom att ta bort och lägga till widgetar. Det här gör du genom att peka på knappen "Ändra" längst ner i listan, men vi går inte närmare in på det i det här kompendiet. Widgetarna hänger ihop med apparna som finns på telefonen, vilka widgetar du kan lägga till beror därför på vilka appar du har installerade på telefonen.

2.7. Notiscenter

En annan vy som liknar vyn idag är notiscentret, den kommer fram om du drar fingret neråt längs skärmen men börjar utanför skärmen, t.ex. i flärpen. Notiscentret kommer fram lite som en rullgardin som följer ditt finger medan du drar det neråt. (Om du drar neråt på samma sätt men inte börjar utanför skärmen kommer du till sökningen som presenteras härnäst och om du drar fingret ner till höger om flärpen kommer istället kontrollcentret fram, det kommer vi till lite framåt).

I notiscentret ser du alla notiser samlade i en lista. Som nämndes tidigare är notiser meddelanden från olika appar om någon händelse. I

bilden här syns bara en notis om ett missat samtal i listan men den kan också innehålla fler notiser än vad som ryms på skärmen, då kan du bläddra neråt i listan genom att svepa fingret uppåt längt skärmen (på listan).

I det här skedet räcker det att veta att du i notiscentret kan du få en översikt över alla notiser och att veta att notiscentret finns ifall du i misstag får fram den. För att komma bort kan du använda hemknappen.

Det finns mera avancerade funktioner i notiscentret som inte är viktiga att lära sig nu men som nämns för den som vill utnyttja notiscentret mer och igen för att veta vad det är frågan om ifall du kommer åt dem i misstag. Du kan svepa med fingret vänsterut på en av notiserna i listan för att välja att

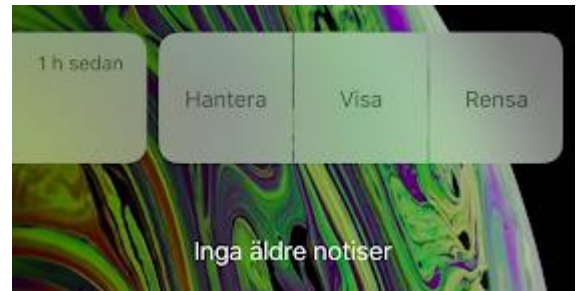
- hantera hur notiser från den appen syns och hörs i framtiden (genom att peka på "Hantera"),
- öppna appen som notisen kommit från (genom att peka på "Visa")
- ta bort den här aktuella notisen med "Rensa" (det påverkar inte framtida notiser som "Hantera").

Du kan också svepa högerut på notisen för att reagera på den på något standardsätt, t.ex. om du har en notis för ett missat samtal ringer du tillbaka genom att svepa högerut på notisen i notiscentret.

2.8. Sök på telefonen

Genom att dra fingret neråt längs skärmen med början var som helst inne på skärmen (dvs. inte utanför skärmen som för att ta fram notiscentret), kommer du till sökfunktionen.

När du kommer till sökningen ser du en sökruta högst upp, som du kan skriva in sökord eller fraser i genom att peka på rutan och skriva på tangentbordet som dyker upp på skärmen. Vi kommer senare att bekanta oss mera med

tangentbordet, men du kan gå händelserna i förväg och pröva skriva in ett sökord om du vill.

För varje bokstav du skriver görs sökningen med den delen av ordet som du hunnit skriva, resultatet eller ett förslag på fortsättning på sökfrasen visas under sökfältet i en lista som hela tiden ändrar i takt med att du skriver. Om du ser det du söker efter kan du peka på det i listan.

Med sökfunktionen kan du söka bland allt som finns sparad i din telefon, som personer och telefonnummer i kontaktlistan, appar och deras innehåll osv.

I bilden har man skrivit sökordet "spf".

Du kan peka på en av sökträffarna för att öppna den och få mera information, Om ett resultat hittas bland kontakterna, som i bildens exempel, kan du direkt ringa eller skriva ett meddelande till personen genom att peka på de små figurerna till höger om namnet (videosamtal, textmeddelande, vanligt telefonsamtal som också kallas röstsamtal).

Om du i misstag får fram sökningen eller när du är färdig kan du backa med hemknappen som vanligt.

2.9. Kontrollcenter

En sista vy som du kan få att dyka upp på skärmen är kontrollcentret. Du får fram kontrollcentret genom att på hemskärmen (eller de andra skärmarna till höger eller vänster om den) dra fingret neråt från högra hörnet. Börja dra från statusfältets högra halva eller utanför skärmen. Observera att kontrollcentret inte kommer fram om du har en app öppen (då kommer notiscentret istället).

De figurer som syns i kontrollcentret förklaras i bilden här under, det är genvägar till appar eller till viktiga inställningar på telefonen.

För cirkelarna och fyrkanterna gäller att då de är färgade är funktionen de hör ihop med på och om den är grå är den avstängd (det kan i

vissa fall finnas fler färger). Genom att peka på cirkarna slås funktionen på respektive av eller om det är en genväg till en app öppnas den appen.

I exemplet står cirkeln längst till vänster i bilden för flygplansläge som stänger av all kontakt med omvärlden och varken samtal eller internet fungerar, om man pekar på cirkeln blir den gul och funktionen aktiveras. För att stänga av den pekar man en gång till för att slå av funktionen och göra den grå igen.

Reglagen för volym och skärmens ljusstyrka visar i bilden här att ljusstyrkan är inställd på strax under hälften av den maximala ljusstyrkan och volymen är på full volym. För att ändra de här inställningarna drar du med fingret längs reglaget till lämplig nivå.

Övning 2. Bekanta dig med skärmarna på din egen telefon.

1. **Lås upp telefonen**, och använd hemknappen för att komma till hemskärmen.
2. **Bläddra till nästa skärm åt höger** genom att svepa på skärmen, dvs peka på skärmen och för fingret mot vänster.
3. **Bläddra så långt åt höger du kan**, vad händer om du försöker bläddra till höger och det inte finns en sida högerut?
4. **Bläddra tillbaka så långt vänsterut du kommer**, kommer du till "Vyn idag"?
5. **Använd igen hemknappen** för att komma till hemskärmen. Peka på vilken som helst app för att öppna den, när den öppnas använd hemknappen. Upprepa genom att öppna en annan app och ta dig sedan igen tillbaka till hemskärmen.
6. **Dra ner notiscentret** genom att svepa neråt med start uppe utanför skärmens kant, tex. i flärpen, radera en av aviseringarna om du har någon i listan, använd sedan på hemknappen.
7. **Dra ner kontrollcentret** genom att svepa neråt från högra delen av statusfältet. Studera vilka knappar/funktioner du har på och av, har du andra figurer än de som visades i det här kapitlet? Slå på och av ficklampan genom att peka på knappen, verifiera att den tänds och släcks.

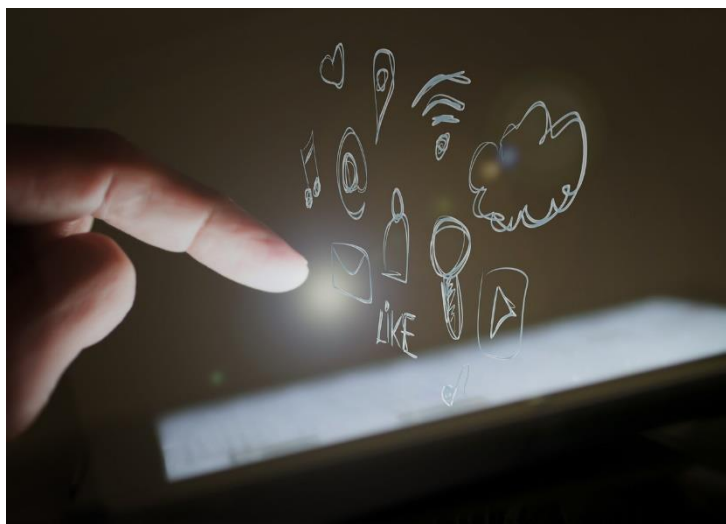
Övning till nästa gång

Kommer du åt någon skärm eller funktion som inte finns beskrivet här? Det är inte farligt att pröva och det kan vara bra att veta när du för eller senare trycker på dem i misstag. Du kommer alltid tillbaka "hem" med hemknappen. Om du gör den här övningen som en del av en kurs kan du skriva upp frågor som uppstår och ställa dem nästa gång.

3. Fingerrörelser eller gester

I senaste kapitel användes fingerrörelserna att peka och dra fingret längs skärmen. I det här kapitlet ser vi vilka andra fingerrörelser du kan använda för att styra telefonen.

På samma sätt som det är bra att känna till vad du ser på skärmen är det viktigt att känna till vilka fingerrörelser det finns och i vilka situationer de används. Det hjälper dig både att utnyttja telefonen fullt ut men också att undvika misstag och felpekningar som gör att något annat sker än det du tänkt dig.

Det kan kännas svårt i början, men orsaken till att pekskärmar blivit populära är att rörelserna åtminstone med tiden känns intuitiva och lätta att använda, så det blir lättare när du vant dig. Man ser också små barn använda pekskärmar, till synes vant, men tro inte att de heller kunnat det utan mycket övning, fördomsfritt provande och genom att få hjälp när de kört fast eller tappat bort sig.

Därför är målet med det här kapitlet att du lär dig vilka rörelser det finns och i vilka situationer de används, men också att du vet vad som gick fel om det inte går som du tänkt när du provar dig fram.

För att återgå till det normala och peka på nytt kan du använda hemknappen.

3.1. Peka, håll, dubbelpeka och svep

Den mest grundläggande fingerrörelsen kan man säga är att **peka** på skärmen, så som vi gjort för att öppna en app. Den här pekningen ska vara bestämd men tillräckligt kort.

Ett vanligt misstag när man pekar är att man pekar för länge. Att peka länge kallas för att **hålla** och ger i många situationer en meny med mera avancerade alternativ att välja bland (beroende på situationen kan det vara att ta bort något eller flytta). Ett exempel är om du håller fingret på en app, då öppnas inte appen utan det kommer upp en meny med olika alternativ. När du lyfter fingret får alla appar ett kryss i övre hörnet och börjar skaka lätt. Det återkommer vi till då vi flyttar och ordnar appar, det är nämligen så man aktiverar funktionen för att ordna appar.

Ett annat misstag sker om du pekar och samtidigt rör det minsta på fingret, då tolkas det inte som en pekning utan en **svepning**. Vi kommer i kapitlet närmast till svepning och i vilka situationer den rörelsen används, en av dem är att bläddra mellan skärmar som vi såg i senaste kapitel. När du pekar ska du alltså se till att hålla fingret stilla. Ibland kan det hjälpa att ta en bekväm och stadig arbetsställning när du använder telefonen eller lägga ner den på bordet. Och ha tålamod och pröva på nytt om pekningen inte lyckas.

En ytterligare variant på pekningen är att peka två gånger tätt inpå varandra, det kallas **dubbelpekning**. På skärmarna har dubbelpekningen ingen betydelse, om du t.ex. dubbel-pekare på en app öppnas den lika som den skulle göra med en enkelpekning. Men inne i apparna kan en dubbelpekning ha en annan betydelse än två pekningar med längre mellanrum mellan pekningarna. Den exakta betydelsen beror på appen och ett exempel på det här kommer upp i övningen i slutet av kapitlet.

Om du pekar på hemskärmen och drar fingret längs skärmens yta mot vänster, bläddrar du mot höger till nästa skärm (förutsatt att det finns en skärm till höger). Du **sveper** eller svajpar som det ibland kallas. Det kan löna sig att välja ett ställe där det inte finns appar, då

är det mindre risk att i misstag öppna en app i stället för att bläddra, men det går nog att bläddra också genom att dra fingret på en app.

Svepte gjorde vi i senaste kapitel, både i sidled och uppifrån ner med början utanför skärmen för att få fram notiscentret. Hittills har vi bara svept på skärmarna men man kan också svepa inne i appar, det beror då på appen vilken funktionen är, men i övningen i slutet av kapitlet sveper vi åt alla håll i kartappen för att röra oss på kartan. I webbläsaren som tas upp i kapitlet om internet kan man svepa åt vänster och höger med start utanför skärmen för att bläddra från en sida till en annan och uppåt och neråt längs skärmen (inte utifrån skärmen) för att läsa t.ex. en nyhetsartikel.

När man sveper för att bläddra inne i en app rekommenderas att man sveper ungefär i mitten av skärmen i höjdlid, för om man gör det i nedre delen av skärmen aktiverar man en funktion för att bläddra mellan de senast använda apparna som vi tar upp härnäst och då kan det bli förvirrande om man plötsligt hamnar i en annan app.

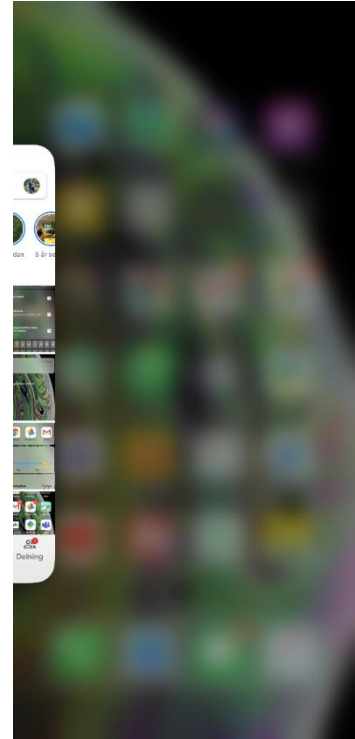
3.2. Appväxlaren

När du öppnar en app och sedan använder hemknappen för att återgå till hemskärmen har du inte stängt appen, den är kvar i bakgrunden och nästa gång du öppnar den fortsätter den där du lämnade den (ett undantag är t.ex. bankens appar som kastar ut dig efter en viss tid). När du använt t.ex. tio appar ligger de alla kvar i bakgrunden (osynliga för dig) och väntar på att du ska återkomma till dem.

Det här att flera appar kan vara igång samtidigt används för att växla mellan appar. Om du t.ex. fått en faktura per e-post kanske du vill öppna mobilbankappen och betala den, växla tillbaka till e-posten för att kopiera mottagarens kontonummer (vi kommer till hur du gör det), växla till banken för att klistra in den, växla till e-posten för att

kopiera referensnummer osv. Det skulle vara omöjligt att göra utan att kunna ha flera appar igång samtidigt.

Fingerrörelsen för att komma åt appväxlaren är en svepning uppåt som börjar i nedre delen av skärmen, utanför skärmen, och slutar med att du håller kvar fingret en stund (någon sekund) mitt på skärmen. Då dyker apparna upp från vänstra delen av skärmen (som i bilden till höger). Om du fortsätter uppåt mot övre delen av skärmen lyckas inte rörelsen, men om du inte släppt upp fingret kan du dra det lite neråt för att korrigera. Det här kan vara en krävande rörelse i början, på äldre telefoner med en "riktig" hemknapp gör du samma sak med en dubbeltryckning på hemknappen.

När rörelsen lyckats ser du appväxlaren där du kan bläddra bland alla appar som är öppna genom att svepa åt höger (och vänster för att bläddra tillbaka). När du ser appen du vill växla till pekar du på den för att öppna den.

På nyare telefoner finns genvägen eller en snabbare, nämligen att svepa från vänstra hörnet av skärmen för att komma till senaste app och tillbaka genom att svepa mot vänster från höger hörn. Det här nämndes i senaste underkapitel som en rörelse som du kan komma åt i misstag när du vill bläddra men gör det i nedre delen av skärmen.

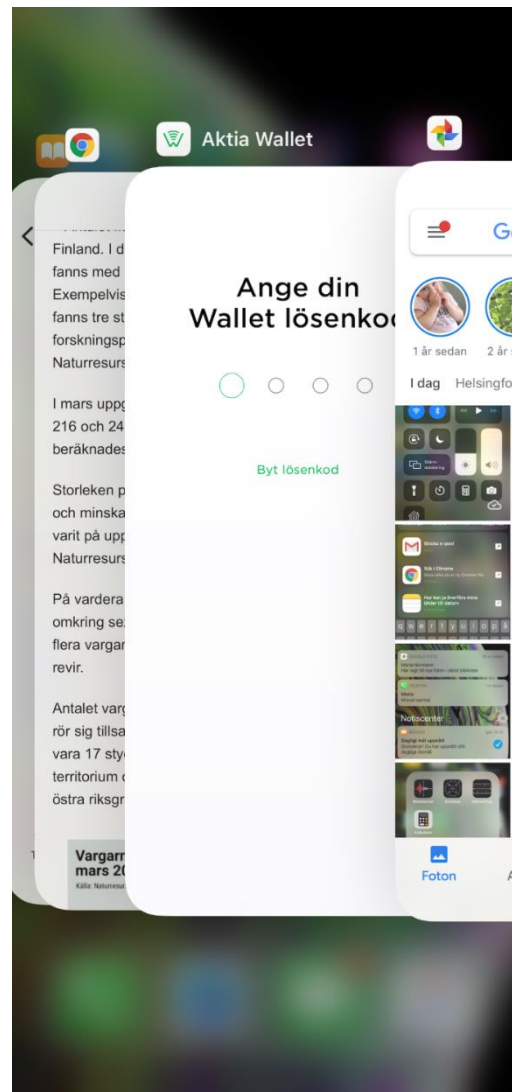
Rensa apparna med appväxlaren

Som sagt stängs inte apparna när du använder hemknappen och faktiskt är det så att inte ens att stänga av telefonen och slå på den igen stänger apparna, telefonen lagrar vilka appar som var igång i vilket läge de var, och startar dem alla på nytt i samma läge.

För att verkligen stänga appen måste du gå till appväxlaren och där svepa uppåt längs appen för att slänga iväg den och därmed stänga den helt. När du svept iväg alla öppna appar kommer du tillbaka till hemskärmen.

Det är inte nödvändigt att stänga alla appar, men i undantagsfall kan en app slå knut på sig själv och sluta fungera och då kan det krävas att du stänger den helt för att börja om från början.

I äldre telefoner kunde man inte ha hur många appar som helst igång samtidigt utan man måste med jämna mellanrum stänga dem för att frigöra utrymme för att kunna öppna nya appar, men det här borde inte vara ett problem i nyare modeller.

3.3. Zooma och rotera

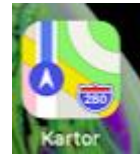
I vissa appar finns en möjlighet att zooma, dvs. förstora eller förminska innehållet. Det görs genom att knipa med två fingrar på skärmen, vanligen med tummen och pekfingeret.

För att förstora innehållet placerar du fingrarna ihop på skärmen och drar dem längre från varandra utan att lyfta dem från skärmen. För att förstora innehållet placerar du tummen och pekfingeret med lite mellanrum på skärmen och för dem närmare varandra utan att lyfta dem från skärmen.

Det här fungerar t.ex. i appar som kartor och sjökort, men ofta också i tidnings- och bokappar.

En liknande rörelse som närmast används i kartor är att placera fingrarna med litet mellanrum och rotera dem runt en gemensam mittpunkt, det får tex en karta att rotera. Alla de här rörelserna övas i övningen i slutet av kapitlet.

3.4. Andra speciella fingerrörelser

De vanliga fingerrörelserna har nu presenterats och de flesta klarar sig mer än väl med dem. Det kan i vissa appar finnas ännu fler fingerrörelser, tex. pekningar med två eller flera fingrar samtidigt, men i så fall kan man förutsätta att de presenteras i appen i fråga.

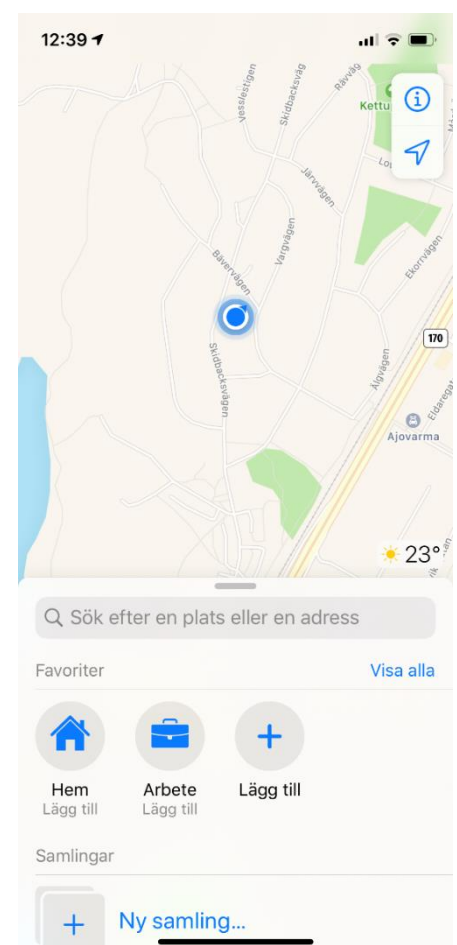
Övning 3: Använd kartan

I den här övningen använder vi kartappen som heter **Kartor**, den är en bra app för att öva fingerrörelser. Dessutom är det en användbar app som du kan ha nytta av i vardagen.

1. **Leta reda på kartappen och peka på den** för att öppna den. Figuren du ska leta efter visas här bredvid. Bläddra till olika skärmar som i föregående övning om den inte är på hemskärmen.
2. När appen öppnas ser du en karta och mitt på kartan en blå prick som visar var du befinner dig.

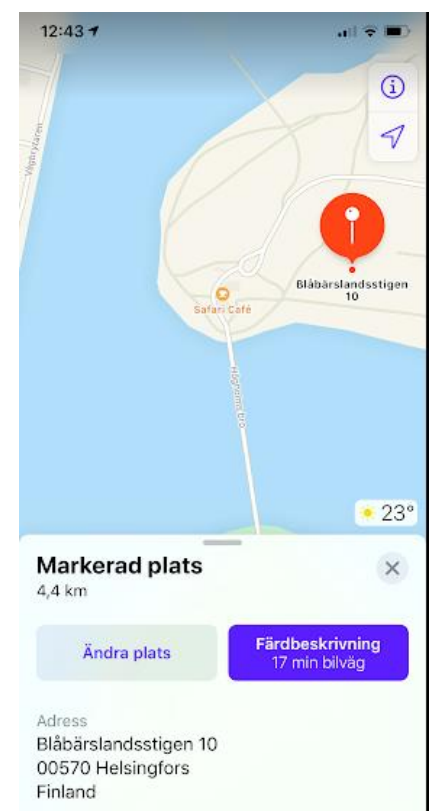
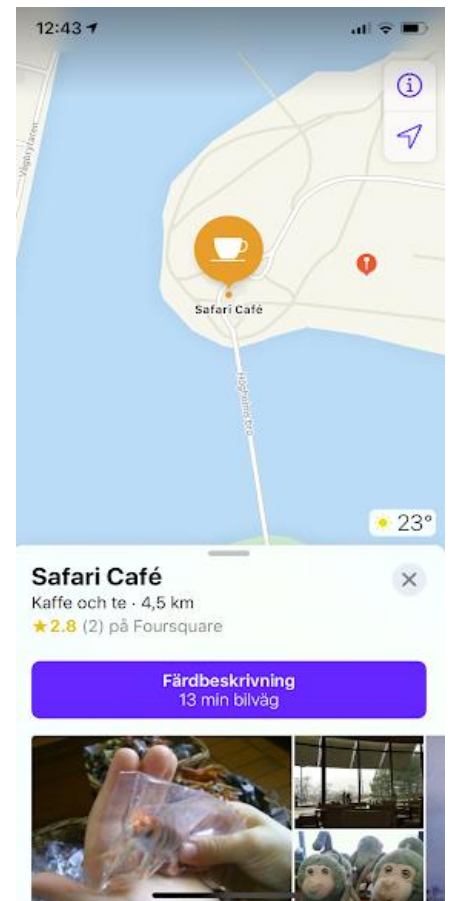

Obs. Om det är första gången du öppnar appen måste du tillåta att appen får tillgång till din platsinfo för att det på kartan ska synas var du befinner dig. Om du tillåter det pekar du på texten med blått, om du

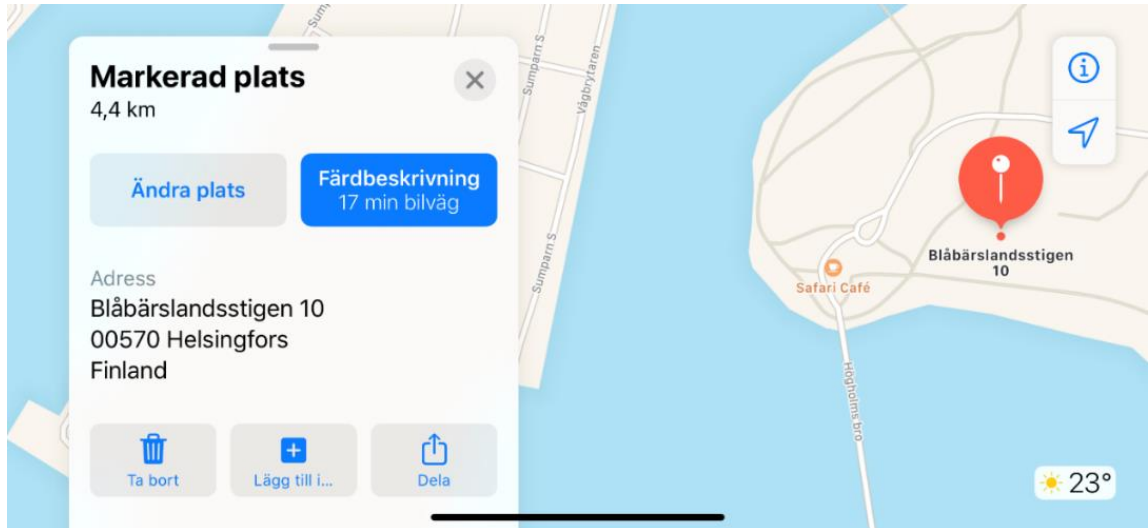

är fundersam om du ska tillåta det kan du läsa mer om integritet i kapitlet om säkerhet.

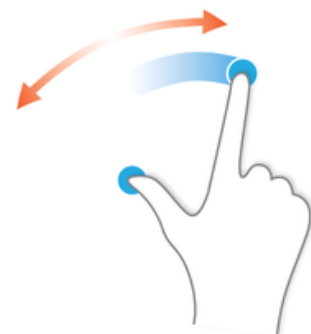
3. **Dra fingret längs kartan**, det som kallas att svepa, och observera hur du med rörelsen flyttar kartan med fingret. Du kan förflytta dig i alla väderstreck.
4. **Dubbel-peka, dvs. peka två gånger** tätt inpå varandra på kartan på ett ställe där det inte finns text eller någon symbol, det borde förstora kartan ett steg och gömma sökrutan och knapparna i nedre delen av kartan, för att möjligast mycket av kartan ska synas på skärmen. Du kan dra upp dem igen från nedre delen av kartan genom att svepa uppåt från nedre delen av skärmen. Peka på text eller någon figur, får du mera information om den platsen i nedre delen av skärmen.
5. **Håll fingret på kartan**, dvs peka en lång pekning genom att peka som vanligt men låt fingertoppen ligga kvar på skärmen några sekunder, välj ett ställe utan text eller någon symbol. Det borde dyka upp en röd "nål" på kartan på det stället du höll fingret och dess adress eller koordinater syns i sökrutan. När nålen dyker upp kan du ta upp fingret.
6. **Pröva vända telefonen så att långsidan** är riktad neråt, det kallas att rotera skärmen och allting borde vändas rätt automatiskt (annars är telefonen inställd att inte rotera, pröva i så fall ändra den

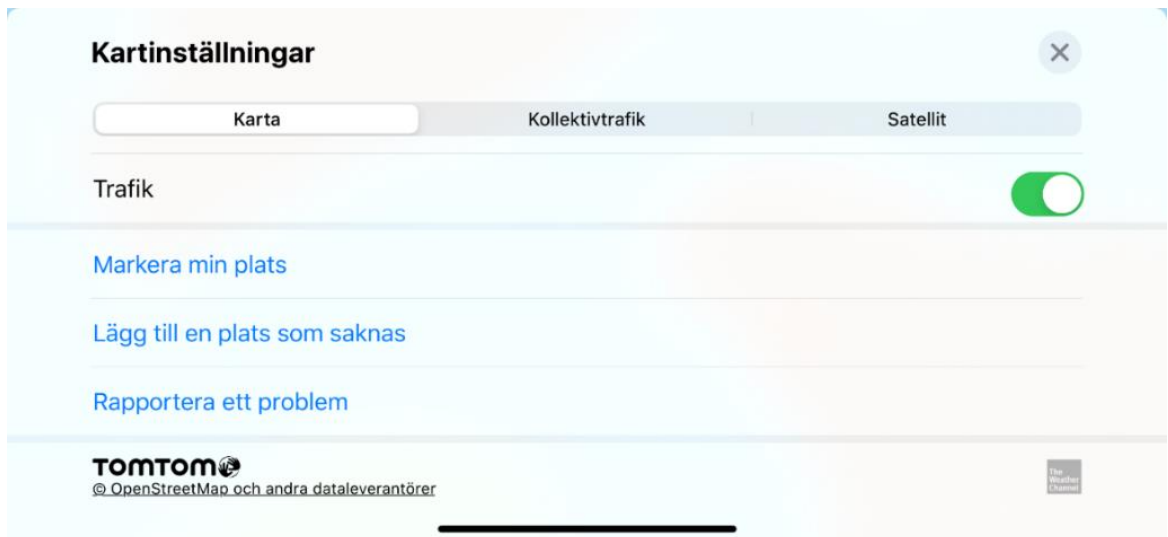

inställningen via kontrollcentret som beskrevs i föregående kapitel). Den information som fanns i nedre delen av skärmen är nu på ena sidan av skärmen, pröva svepa ner den och upp tillbaka

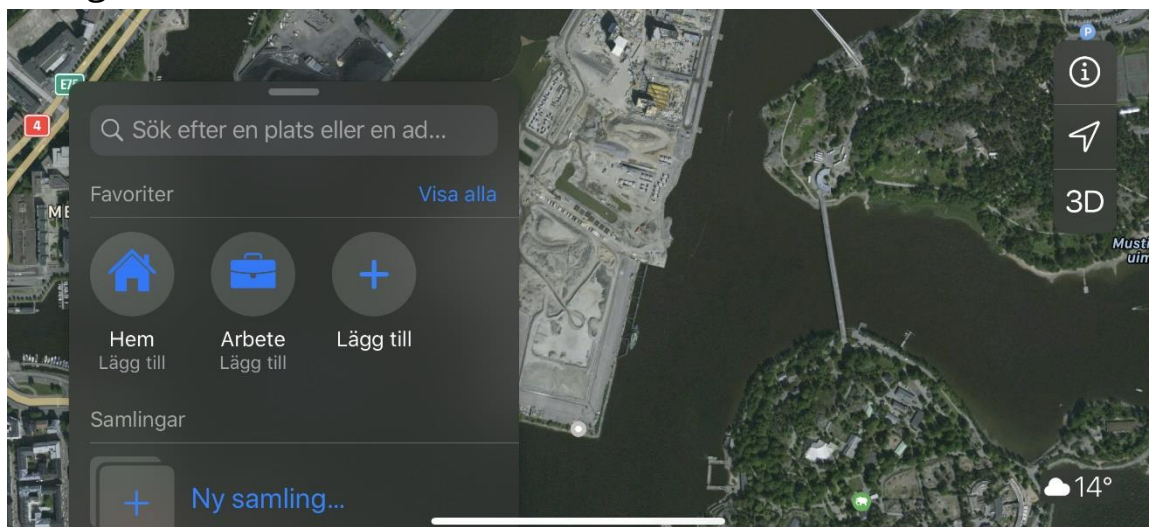
7. **Zooma in ett ställe på kartan** genom att placera två fingertoppar på kartan, vanligen tummen och pekfingeret, och dra dem isär längs skärmen. Ju längre du drar dem isär desto mer förstoras kartan, när fingrarna kommer till kanten kan du lyfta dem och upprepa rörelsen för att komma ännu närmare.
8. **Gör nu motsatsen**, dvs placera tummen och pekfingeret på kartan några centimeter ifrån varandra och knip ihop dem så att de rör sig längs skärmen. Nu zoomar du ut, dvs förminskar kartan.
9. Lägg igen tummen och pekfingeret på kartan lite ifrån varandra, men istället för att föra ihop dem roterar du dem som om de skulle ligga på ett hjul med axeln mitt emellan (det låter kanske mer komplicerat än det är). På det här sättet **roterar du hela kartan**. I praktiken räcker det för en liten rörelse att röra

den ena fingertoppen åt ena hållet och den andra åt det andra hållet.

10. Uppe till höger i kartappen ser du bokstaven i omsluten av en cirkel, peka kort på i:et. Om du träffat rätt öppnas inställningar för kartan, där du kan välja att visa satellitbild istället för den ritade kartan. **Peka på texten "Satellit"** och stäng sedan inställningarna med det lilla x:et uppe i högra hörnet (då du ser det här x:et betyder det i alla appar att stänga den ruta som x:et finns i).
11. **Leta reda på någon bekant plats** genom att använda fingerrörelserna beskrivna här, zooma in så långt det går (du når en gräns efter vilken det bara blir suddigare när du går närmare) och studera satellitbilden, kan du gissa vilket år bilden är tagen?

12. Till slut kan du **använda hemknappen** för att stänga kartan (egentligen gömma eller lägga åt sidan som vi varit inne på).

Vanliga misstag: fel typs fingerrörelse på skärmen kan göra att något helt annat än du tänkt dig händer. Lösningen är oftast att trycka på hemknappen. Här är några saker att tänka på om pekningarna misslyckas:

- När du öppnar en app ska du peka kort och stadigt på appen, trycker du för länge eller rör du fingret längs skärmen (ens lite) aktiverar du andra funktioner. Prova trycka med olika fingrar och håll en bra arbetsställning eller lägga ner telefonen på bordet.
- Om du har svårt att träffa rätt pga. att figurerna är små (kanske speciellt när vi senare skriver på tangentbordet), kan en penna med pekskärmsända hjälpa. Det är en ända av gummiliknande (eller metall) material på en penna. Den är smalare än ett finger och speciellt ägnad åt att peka på skärmen.
- Om du i misstag har placerat ett annat finger på skärmen, tex. lite av andra handen som du håller i telefonen med, händer kanske inget när du pekar på skärmen. Det finns avancerade rörelser där man använder flera fingrar på skärmen och telefonen tror att du gör en sådan rörelse.

4. Tangentbordet

Det mesta på smarttelefonen styr man som vi sett med fingerrörelser, men ibland behöver man ju skriva in text också och då behövs ett tangentbord. Tangentbordet dyker upp på nedre delen av skärmen när det behövs och försvinner igen när det inte behövs. Om du vill skriva nåt men tangentbordet inte syns, måste du leta reda på det ställe du vill skriva texten och peka i det fältet först.

Tangentbordet är uppbyggt på samma sätt som på en skrivmaskin och fungerar i huvudsak på samma sätt men genom att peka med fingertoppen på bokstäverna på skärmen.

Observera att tangentbordens knappar kan variera något beroende på sammanhang. I figuren står det sök på tangenten nere till höger, det beror på att tangentbordet kommit fram i ett sök-sammanhang. I andra sammanhang kan det stå retur på samma ställe och betyder då radbyte. Ibland dyker det ovanför tangentbordet upp förslag på ord medan du skriver, telefonen försöker gissa vad du tänker skriva och om rätt ord dyker upp kan du peka på det för att slutföra ordet du höll på med istället för att skriva hela ordet. Om det känns förvirrande att förslagen dyker upp kan de också stängas av i inställningarna

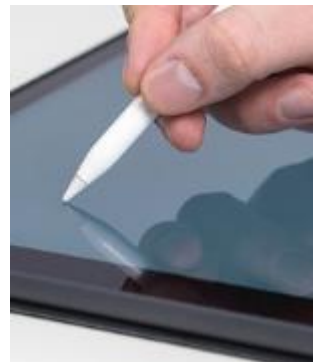
4.1. Att skriva på tangentbordet

- När du skriver dyker bokstäverna upp på det ställe på skärmen där det blinkar ett vertikalt streck | som kallas insättningspunkt eller textmarkör. Du kan flytta på det strecket genom att peka på det stället på skärmen (alla ställen går inte, men tex. mitt i ett ord eller en mening för att korrigera nåt går) där du önskar placera insättningspunkten. Ibland krävs att du håller fingret en stund för att få insättningspunkten mitt i ett ord.

- Dröj inte med fingret på tangenterna då du skriver och en kort och lätt pekning för varje bokstav räcker. Pekningen är samma som då du öppnar en app. Nageln fungerar sämre så försök använda fingertoppen utan att nageln rör vid skärmen.
- + bokstaven ger stor bokstav (kallas shift på engelska), peka på den och sedan på bokstaven som du ska skriva. Nästa bokstav efter det blir igen liten, men om du dubbel-pekare på shift blir alla bokstäver stora tills du igen pekar på shift. Efter punkt brukar första bokstaven automatiskt bli stor.
- Backsteg "går bakåt", dvs. tar bort tecknen till vänster om markören (och markerad text). Den här används för att radera det du skrivit. Du kan hålla den "nedtryckt" genom att hålla fingret på den för att radera hela ord eller stycken (men var försiktig, raderingen accelererar).
- "retur" byter rad om den finns på tangenten längst ner till höger (används då stycket är slut). Beroende på situation kan retur-knappen stå för "ok" eller "sök". Om du skriver meddelanden eller e-post och raden tar slut, flyttas kursorn automatiskt till början av nästa rad. Du behöver därför bara använda retur om du vill byta stycke.
- Siffrorna och några tecken (komma och punkt) syns på tangentbordet, medan du kommer åt mera ovanliga tecken genom att först peka på knappen med "123" för att få fram dem. För att komma tillbaka pekar du på knappen med texten "ABC".

4.2. Hjälpmedel för att skriva

Tangentbordet på en telefon är naturligtvis väldigt litet jämfört med en skrivmaskin eller dator, därför kan det vara jobbigt att skriva åtminstone längre texter på telefonen. Några hjälpmedel finns som kan underlätta skrivandet:

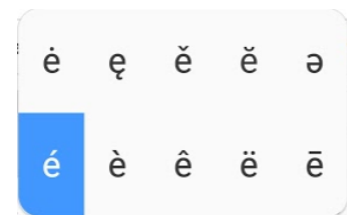

- Som tidigare nämnts finns speciella pennor vars ända är smalare än ett finger och speciellt ägnad åt att peka på skärmen (vanliga pennor fungerar ej).
- Om du vänder på skärmen medan du skriver får du mera plats för tangentbordet och det kan bli lättare att träffa rätt på bokstäverna.
- Att diktera in det du annars skulle skriva är ett bra alternativ, med hjälp av att peka på mikrofonen då den är synlig. Det kan kräva lite övning att tala tillräckligt långsamt och tydligt. Det kan kännas konstigt att sitta och tala till en maskin, men prova på det genom att peka på mikrofonen!

4.3. Avancerade funktioner

- Om du håller fingret nedtryckt längre på en del tangenter får du fram specialbokstäver om det finns för just den bokstaven. Ett exempel är om du trycker länge på bokstaven e, dyker det upp en ruta från vilken du kan välja önskad specialbokstav genom att dra fingret längs skärmen till just den bokstaven.
- Du kan också flytta eller ändra hela eller en del av den redan skrivna texten (t.ex. storlek eller typ) genom att först **markera** eller svärta texten och sedan kopiera och klistra in den, dra iväg med den eller ersätta den med ny text. Det beror på appen om den här funktionen finns tillgänglig och det kräver fingerfärdighet, men så här gör du (i appen Anteckningar i exemplet här):
 - Du **markerar** text genom att dubbel-peka på ett ord i texten som du vill markera (ett annat alternativ kan vara att

hålla fingret vid sidan om ordet). Ordet blir "målat" med en bakgrundsfärg och det dyker upp markörer i båda ändarna av ordet och en meny med alternativ att Klippa ut, Kopiera, Klistra in, m.fl.

- Du kan nu "ta tag i" markörerna genom att peka på dem, hålla fingret på skärmen och dra dem till ett annat ställe tills önskat område är markerat.

- Menyn är ännu synlig (annars måste du peka en gång till med fingret på markeringen) med alternativen för att a) **klippa ut**, b) **kopiera** och c) **klistra** in text. Att klippa ut betyder att kopiera texten och samtidigt ta bort den, när du klistrar in den på ett annat ställe kommer den bara att finnas där och inte längre på det ursprungliga stället (om du kopierar finns den på det gamla stället och på det nya).
- På det här sättet kan du också kopiera text från en app till en annan, använd appväxlaren eller hemknappen för att ta dig bort från den här appen och in i en annan.
- För att **sluta markera** en text kan du peka var som helst utanför markeringen.
- Ofta finns det på tangentbordet en avdelning för så kallade

emoijer . Om du pekar på den här knappen kommer det upp en lista med figurer som kan användas på liknande sätt som de andra tecknen, men för att uttrycka känslor. Om figurerna rör på sig kallas det giffar. På

senare modeller har det också dykt upp något som kallas memoji och ger dig möjlighet att skapa en egen personlig figur som kan ställas in att likna dig (i någon mån) och som du kan lägga in. Du kommer igen tillbaka till det vanliga tangentbordet med knappen "ABC".

- Med tangenten som det står "123" på kan du växla över till att skriva siffror och tecken, igen kommer du då tillbaka med knappen "ABC" som dykt upp på samma ställe.
- När det dyker upp en figur föreställande en liten mikrofon på tangentbordet eller i rutan som du skriver in texten, betyder det att du kan peka på den och diktera in texten istället för att skriva.
- Om ett ord du skrivit får en röd punkterad understrykning, betyder det att telefonen anser att det är felstavat. Kolla i så fall om du upptäcker nåt fel, annars kan du strunta i det.

Övning 4: gör en sökning i kartappen

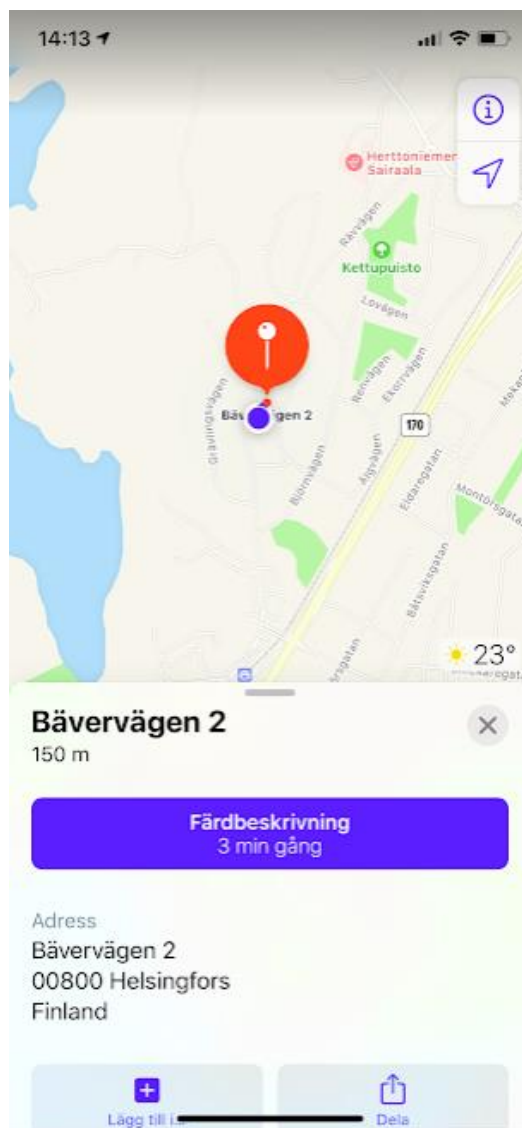
I den här övningen fortsätter vi med kartappen som användes i senaste kapitelns övning.

1. **Öppna kartappen** som användes i senaste övning.
2. **Peka på sökrutan på kartan**, det står "Sök efter en plats eller en a..." i rutan. När du pekat i sökrutan flyttar den upp till övre delen av skärmen och insättningspunkten blinkar i början av texten, tangentbordet dyker upp på nedre delen av skärmen och mittemellan kan det dyka upp förslag baserat på eventuella tidigare sökningar.
3. **Skriv in din egen gatuadress och nummer**. Medan du skriver dyker det upp förslag i mitten av skärmen, men strunta i dem nu och skriv själv in din gatuadress och nummer samt ännu ett kommatecken och orten, peka på tangenten där det står "sök" för att börja söka.

Den röda nålen placeras på kartan på adressen som hittades.

4. **Stäng rutan** med din hemadress genom att peka på x:et uppe till höger i rutan.

5. Du kan alltid avsluta användningen av en app med att peka på hemknappen, men nu kan du **om du vill ännu pröva på fingerrörelsen för appväxlaren**. Svep alltså fingret nerifrån utanför skärmen, över hemknappen men vidare till mitten av skärmen och pausa där. Om det lyckades visas alla appar som du använt i kronologisk ordning och i det läge som de lämnades när du tryckte på hemknappen. Svep med fingret uppåt på kartappen så att den "flyger iväg". Peka sedan t.ex. på nedre delen av skärmen strax ovanför stället där hemknappen brukar ligga. Nu har du stängt appen Kartor helt, nästa gång den öppnas börjar den från "tomt bord".

Extraövning: Gör en sökning på någon bekants adress, använd din karta för navigering genom att peka på "Färdbeskrivning", du kan välja om du kör, går åker kollektivt och välj sedan "OK" för att välja en rutt bland en eller flera förslag. Din telefon börjar följa med var du är och talar om för dig hur du ska köra, nu när du inte rör dig får du inte fler anvisningar så du kan peka på "Avsluta" och "Avsluta rutt".

5. Internet

Internet kan förenklat beskrivas som ett världsomspännande nät till vilka flera apparater kan kopplas. Då apparaterna kopplas till samma nät betyder det att de kan samtala med varandra.

Telefonerna är naturligtvis kopplade till varandra via telefonnätet, så det är inte något nytt i sig, men via internet kan olika typer av apparater vara kopplade till samma nät (datorer, plattor, telefoner, hushållsmaskiner). Stora mängder information kan överföras snabbt via internet, vilket betyder att man kan överföra bilder, filmer osv. som kan visas på vilken dator som helst som är kopplad till internet.

5.1. Uppkoppling till internet

För att kunna använda internet (kort nätet) krävs det alltså att du är kopplad till det på något sätt. Du har då en internet-uppkoppling, eller en internet-förbindelse. Telefonen måste ju som sagt vara kopplad till mobilnätet för att kunna ringa och ta emot samtal, men samma förbindelse kan också användas för att koppla den till internet.

Det rekommenderas att din internetuppkoppling ställs in på rätt sätt i samband med att telefonen tas i bruk, och som sagt rekommenderas

att få hjälp med det, så förhoppningsvis fungerar internet på din telefon utan åtgärder och du kan hoppa över följande kapitel.

Om internet-förbindelser

Det är inte meningen att här gå för långt in på tekniska detaljer, utan bara nämna de termer som används för att du ska kunna ta reda på mer och be om hjälp med internetuppkopplingar.

När telefonen har internet-förbindelse via mobilnätet (i princip samma som samtal och meddelanden använder) kallas det att använda **mobildata**. Det kräver en avgift och ett avtal med operatören (den du betalar telefonräkningen till). Ofta ingår obegränsad internetanvändning i avtalet men kolla för säkerhets skull hurdant avtal du har och vilka regler som gäller innan du börjar använda internet. Uppkopplingen via mobilnätet ställs normalt in en gång (i allmänhet då telefonen tas i bruk) och fungerar efter det automatiskt i normal användning (t.ex. på utlandsresa kan det kräva åtgärder).

Alternativet och komplementet till mobildata är en internetuppkoppling via så kallad WiFi eller WLAN som är en trådlös internet-förbindelse. Om du har WiFi hemma betyder det att din lägenhet eller ditt hus är kopplade till internet via t.ex. en fiberkabel, via trådtelefonnätet eller via kabel-tv och du sänder signalen trådlöst inom ditt hem från en liten låda som kallas router. Lådan har ett namn och kräver ett lösenord för de apparater som försöker komma åt nätet via den. Det behöver inte bara vara hemma utan med samma princip kan det finnas möjlighet att koppla upp sig på hotell,

caféer, hemma hos andra personer osv. Att koppla upp sig innebär i praktiken att slå på WiFi-funktionen på telefonen, välja rätt förbindelse bland alla förbindelser i närheten (grannarnas WiFi osv.) och slå in det rätta lösenordet.

Även den här uppkopplingen sköter sig i normalfall själv efter att man en gång kopplat upp sig, men det är vanligare att du kommer till en ny plats och kopplar dig till ett nytt WiFi-nät. Sen sköter det sig igen själv, om du har kopplat dig till flera WiFi-nät väljer telefonen automatiskt det som är inom räckhåll just då eller mobilnätet om ingen WiFi är inom räckhåll.

Koppla alltså gärna telefonen också till WiFi om du kan, orsaken är att det kan vara snabbare än att använda mobilnätet och ofta är telefonen inställd att sköta vissa underhållsuppgifter enbart då den är kopplad till WiFi (uppdateringar och säkerhetskopiering).

Det finns olika typer av kontrakt för internetanvändning, vare sig det är frågan om mobildata eller WiFi. Hur dyrt det är beror mer eller mindre på två faktorer: **hastigheten** dvs hur snabbt informationen skickas över förbindelsen och **mängden** dvs hur

Not om internetdelning: På telefonen finns en inställning för att dela internet-förbindelsen till en annan apparat, tex. en dator eller pekplatta. När du slagit på den ser det för datorn ut som om din telefon är en router med ett namn och ett lösenord för att komma åt internet. Din telefon fungerar så som en så kallad **nätsticka** (ibland används finskans "**mokkula**"). Nätstickan använder exakt samma mobilnät som smarttelefonen, så du kan på sikt ersätta nätstickan om du vill slippa extra avgifter.

mycket information som tillåts skickas per månad. För att inte betala för mycket gäller det på sikt att se över att det man betalar för motsvarar användningen, operatörerna har en tendens att överskatta dina behov för de har inget emot att du betalar för mycket.

5.2. Att använda internet

Internet behövs för de flesta appar och krävs t.ex. för att väderappen ska kunna hämta dagens väder, för att bankappen ska kunna visa ditt bankkonto och för att göra transaktioner eller för att du ska kunna läsa nyheter på webben vilket vi ska göra i övningen.

Övning 5: använd webbläsaren

När man talar om informationssökning och att hitta det ena och det andra på internet är det ofta frågan om att läsa information som finns på så kallade webbsidor eller webbplatser. En webbplats är en plats där någon har lagt upp information på en eller flera webbsidor och som har en webbadress för att man ska kunna tala om för webbläsaren att man vill besöka just den platsen. Det här låter än så länge abstrakt men vi ska göra det för att se vad det betyder.

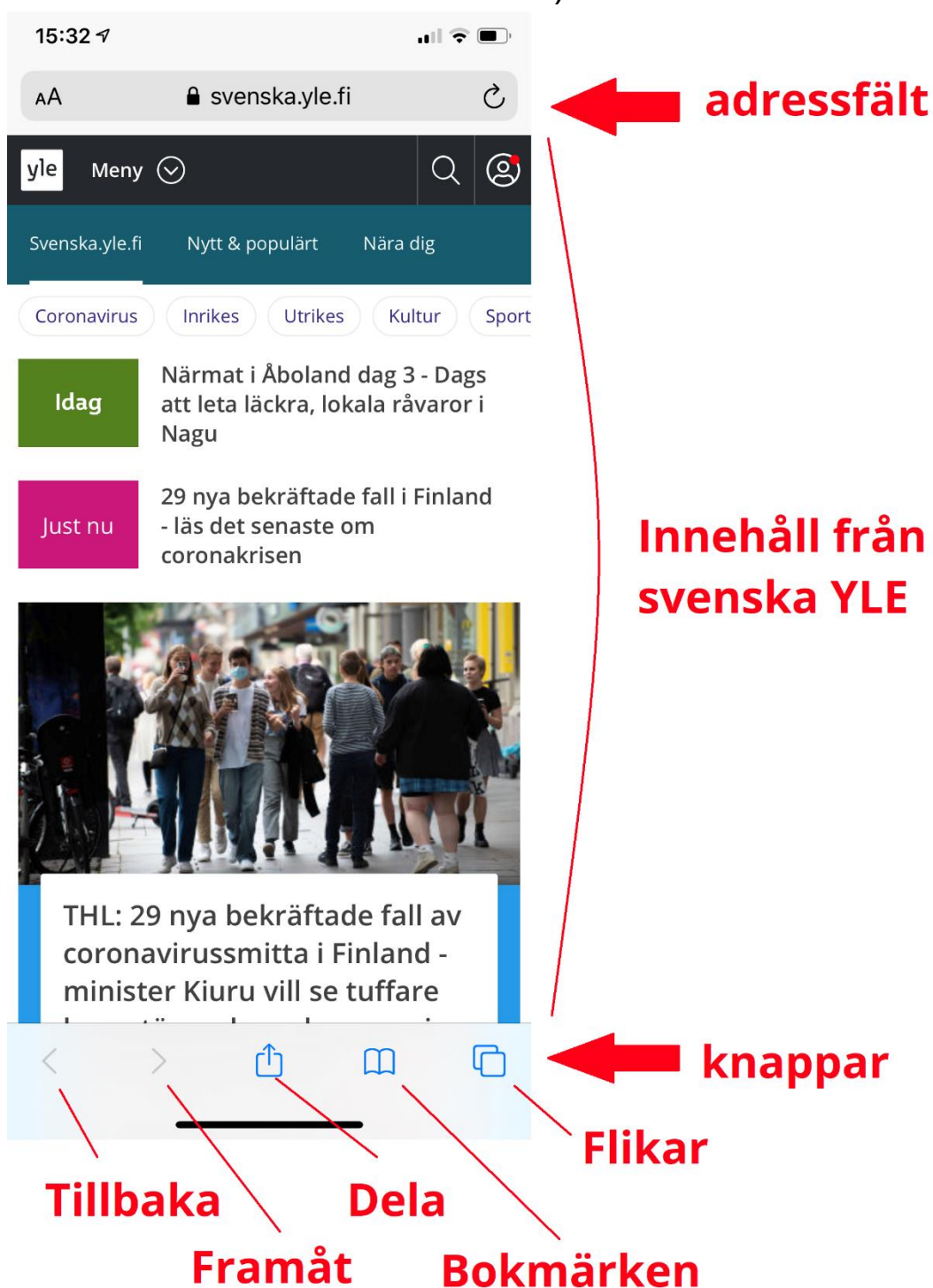
På en dator använder man webbläsaren på precis samma sätt som på telefonen, den enda skillnaden är att telefonen har en mycket smalare skärm att visa sidan på. Det beror på den som gjort sidan hur väl den kan anpassas till en liten skärm. Ibland finns det en skild variant av sidan som visas på smala skärmar, ibland ordnas sidan om för att rymmas på smala skärmar.

1. Först behöver vi öppna appen som kallas webbläsaren, det finns många olika webbläsarappar och oftast finns någon av dem i programraden på hemskärmen. Det spelar inte för den här övningens skull så stor roll vilken du använder, men här visas den som heter Safari och vars figur ser ut som här intill. **Öppna alltså Safari-appen.**

2. Då webbläsaren öppnas kan utseendet variera något, speciellt om du har använt den tidigare visar den troligtvis det du såg senaste gång när du stängde den.
3. Fältet längst upp kallas adressfältet (det gäller alla webbläsare). När du är på en webbsida fylls största delen av skärmen med innehållet från just den sidan, medan det i adressfältet står den aktuella sidans webbadress. Om sidan är tom står det "Sök eller ange namn på webbplats" i adressfältet. **Peka nu på adressfältet**, då dyker tangentbordet upp och du kan börja skriva.
4. **Skriv adressen svenska.yle.fi.** Medan du skriver dyker det upp förslag i en lista under adressfältet som du skriver i, meningen är att du kan peka på ett av förslagen istället för att själv skriva hela adressen eller ordet (med tiden visas här också sidor som du besökt eller sökfraser du skrivit tidigare), men bry dig inte om dem nu utan skriv hela adressen.
5. När du skrivit färdigt **pekar du på knappen med texten "OK"** (nere till höger) för att tala om för webbläsaren att du skrivit färdigt.
6. Det som borde hända nu är att **webbläsaren visar YLE:s svenskspråkiga webbplats** första sida. Aktuella nyheter visas då i en lång lista, de flesta med rubrik och bild. (Om det smyger in sig ett skrivfel i adressen gör webbläsaren en sökning och visar istället sökresultaten, peka då på ett av sökresultaten om

det verkar som det du var ute efter.)

7. På svenska YLE:s första sida kan du **svepa med fingret för att komma neråt** i listan med nyheter. Svep alltså med fingret för att komma neråt. När du hittar något intressant att läsa mer om, **pekar du kort på texten eller bilden** för att få upp just

den artikeln i sin helhet. För att läsa artikeln sveper du sedan igen på skärmen medan du läser neråt.

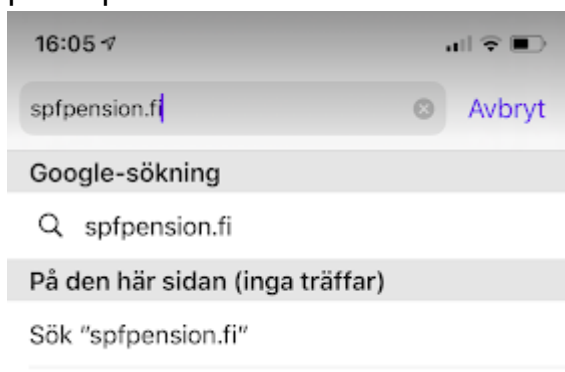
8. När du läst färdigt vill du ofta gå ett steg tillbaka till översikten, du kan göra det genom att **svepa med fingret från vänstra kanten av skärmen mot höger**, du bläddrar ett steg tillbaka. När du gör det här ska du observera att svepningen måste börja alldeles från yttersta kanten av skärmen, dessutom lönar det sig att göra det ungefär i mitten av skärmen i höjdlängd för att undvika nedre hörnet där ett liknande svep växlar app. Du kan alternativt bläddra genom att svepa neråt längs skärmen tills du är längst uppe på sidan. Då blir adressfältet större och du får några knappar i nedre kanten, varav pilen mot vänster betyder att gå tillbaka en sida.

9. I översikten kan du **svepa neråt eller uppåt** igen för att "bläddra" fram till andra artiklar.
10. Observera att webbläsarens **adressfält finns högst upp och visar adressen till den webbplats som du just nu befinner dig på**. Medan du läser artiklar eller går neråt på sidorna brukar adressfältet gömmas för att ge plats åt själva innehållet, för att få fram det igen behöver du då gå uppåt på sidan. **Peka på adressen** för att få fram tangentbordet och skriva in en ny adress (man kan också göra en sökning som vi gör i nästa övning). Du behöver inte ta bort den adress som står

i fältet sedan tidigare, den tidigare adressen är "målad" med blå färg och när du börjar skriva ersätts den med det du skriver.

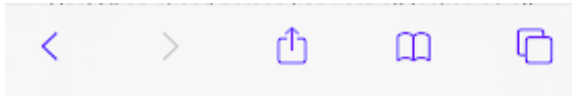
11. Skriv in adressen spfpension.fi (här har vi lämnat bort www. som egentligen är en del av adressen, men webbläsaren förstår det ändå), peka på OK.

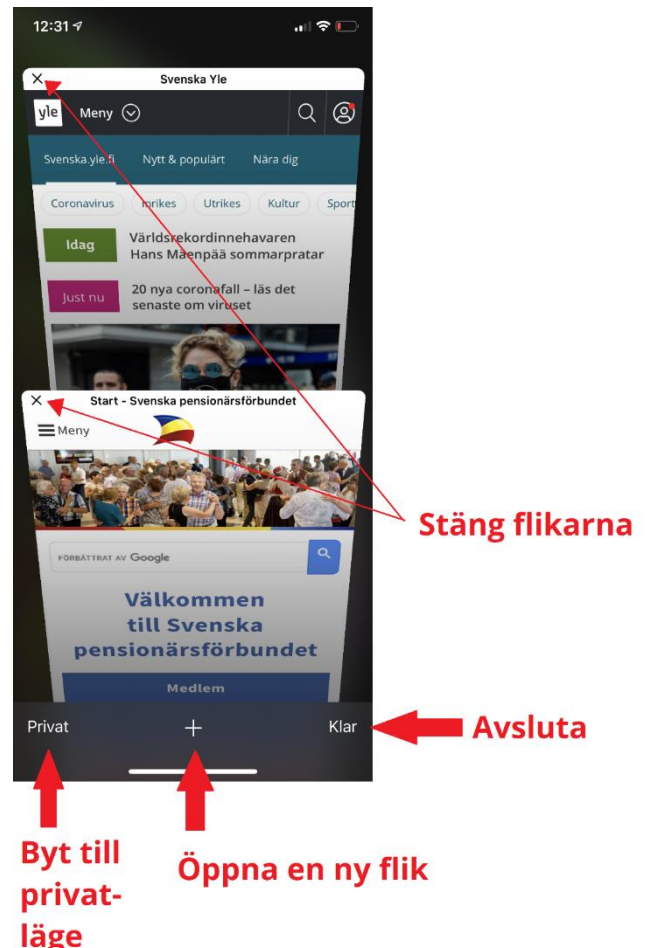
12. Nu öppnas SPF:s webbplats första sida. **Du kan igen flytta dig neråt på sidan och peka på bilder och text** för att förflytta dig till andra sidor. Inte all text och alla bilder går att peka på för att komma till någon annan sida, bara de som är så kallade länkar. Ibland är länkar skrivna med blå färg och/eller understrukna för att visa att det är länkar, men inte alltid. Även bilder eller rutor i olika färger osv. kan vara länkar. Så det kan vara svårt att veta och då är det bara att pröva genom att peka på någonting och se om du leds vidare.
13. Vi avslutar vår övning med att stänga (egentligen gömma) webbläsaren, **använd alltså hemknappen!** Nästa gång du använder webbläsaren syns samma innehåll som du hade när du stängde den, då är det bara att peka på adressraden och skriva in en ny adress eller sökning.

Övriga knappar i nedre kanten av webbläsaren som inte användes i övningen är:

- pilen till höger som betyder gå framåt till sidan du var på nyss (den är grå och går inte att använda om du inte backat ett steg tidigare).
- lådan med en pil uppåt är en knapp för att dela sidan dvs skicka den per e-post, sms eller på något annat sätt till någon du vill ska läsa artikeln (samma figur betyder dela i olika appar och sammanhang),
- figuren som ser ut som en bok är en knapp för att komma åt bokmärken som du tidigare sparat
- med knappen föreställande två rutor på varandra kommer du till alla öppna *flikar*, du kan ha flera flikar öppna i webbläsarappen och växla mellan dem eller stänga och öppna flikar med den här knappen. Det är jämförbart med appväxlaren men inom webbläsaren. Ibland öppnas sidor i nya flikar när du pekar på länkar, därför kan det vara bra att nån gång gå in och stänga flikar med den här knappen. Så här ser det ut när du hanterar flikar:

Uppgift till nästa gång:

Håll utkik efter webbadresser i radio, tv och i gatubilden, när du får syn på en adress eller hör någon säga "Du hittar oss på webben på...", skriv in adressen och bekanta dig med den webbplatsen.

Not om laddning av sidor: När du öppnar en sida hämtas information som text och bilder från internet till din telefon för att kunna visas på din skärm. Beroende på din internet-förbindelse och hur stora bilder och innehåll som finns på sidan, kan det ibland ta lite tid. Medan innehållet hämtas visas då ett blått streck som fylls från vänster mot höger, så du kan följa med förloppet. När strecket når höger kant är sidan hämtad och strecket göms.

Not om webbadresser och webbplatser

- Skandinaviska tecken (å,ä,ö) används sällan i adressen utan ersätts av a och o. Mellanslag ska inte finnas med i adresser! Adresserna skrivs i regel med små bokstäver men det spelar ingen roll om du använder små eller stora bokstäver.
- Om http:// eller https:// finns i början av adressen behöver du inte skriva in det, men om du skriver in det måste rätt alternativ av dessa två skrivas! Oftast klarar man sig också utan att skriva in www ifall adressen börjar med det.
- Man hör ofta orden webbsida, webbsajt och hemsida användas synonymt med webbplats. Strikt taget är en webbsida en enskild sida medan en webbplats eller webbsajt är en samling sidor på samma "ställe" (dvs de börjar med samma adress). Hemsidan är den du först kommer till. Som exempel är www.spfpension.fi en webbplats, sidan www.spfpension.fi/sv/start är hemsidan, en annan webbsida på den webbplatsen är www.spfpension.fi/sv/kalender.

6. Internettips och att googla

Med en telefon kan man göra det mesta med hjälp av webbläsaren, grunden till allt är det som övades i föregående kapitel med att besöka webbsidor med webbläsaren. Men alltid vet man inte adressen till det man är ute efter, därför tar vi i det här kapitlet upp exempel på webbplatser du kan ha nytta av. Men vi kan ju inte ta upp allt här, alla har olika intressen och behov och ibland vet man inte ens vad man är ute efter eller vilka intressanta sidor som finns. Då behöver man kunna söka bland innehållet på internet, det ska vi göra i övningen.

6.1. Internettips, andra adresser

Här följer exempel på adresser till webbsidor som kan intressera dig:

1. I senaste kapitelns övning besökte vi YLE:s webbplats, det finns naturligtvis andra webbplatser du kan **läsa nyheter** på. De flesta tidningar har en webbplats där de publicerar mer eller mindre av sitt material gratis. Om du prenumererar på en tidning kan du av deras kundtjänst få instruktioner hur du kan läsa allt de publicerar och hela tidningen via din webbläsare. Exempel är: vasabladet.fi, abounderrattelser.fi, hbl.fi, alandstidningen.ax.
2. Många använder internet för att **söka efter information** om olika saker som intresserar dem, en webbplats som ofta kommer upp bland sökresultaten är Wikipedia på adressen wikipedia.org. Det är ett gratis uppslagsverk på internet som skrivs och kvalitetsgranskas av användarna själva.
3. En populär sak att göra på internet är att planera **resor**, antingen att leta information om resmål eller boka resor och köpa biljetter. Tågbiljetter kan du köpa på vr.fi (peka på de tre

strecken uppe på sidan och sedan SV för svenska). Bussbiljetter på matkahuolto.fi/sv/ eller onnibus.com (bara på finska).

Flygbiljetter på finnair.com/fi/se, norwegian.com (bara på finska), flysas.com/ (bara engelska). Båtbiljetter hittar du på vikingline.fi/sv-fi/ och tallinksilja.fi (bara på finska).

4. Med hjälp av nätbankskoderna som presenteras i kapitel 12 kan du identifiera dig ännu säkrare och därmed använda tjänster som **Mina kanta**-sidor på kanta.fi (peka på texten FI längst ner på sidan för att välja svenska) för patient- och hälsovårdsuppgifter och suomi.fi (peka på tre strecken och "PÅ SVENSKA") för **medborgarpost**.
5. De flesta pensionärsföreningar har en egen webbplats, på förbundets sida hittar du en lista med alla föreningar: spfpension.fi/sv/foreningar/.
6. För ännu fler adresser och tips kan du besöka länksamlingar, det är sidor där någon har samlat adresser till olika sidor, ett exempel är startis.fi.

6.2. Söka på nätet

Ofta har man behov av att söka efter sidor eller information på internet, då används en **söktjänst** (alt. sökmotor eller sökmaskin, search engine). Det är en webbplats som fungerar som en slags "gula sidorna" för internet. Med hjälp av en söktjänst kan du skriva in **sökord** och hitta länkar till sidor relaterade till det du sökte. Man kan jämföra dem med nummerupplysningen, de förmedlar bara information om VAR du hittar det du söker efter och du måste ställa din fråga rätt för att få den information du söker.

Det finns många olika söktjänster, men **Google** är den mest använda. Man brukar t.o.m. tala om att **googla** just för att söka på nätet.

Observera alltså att du alltid har minst två alternativ att hitta rätt sida, om du vill besöka pensionärsförbundets webbplats kan du göra som vi gjorde i övningen i föregående kapitel och skriva in adressen rakt av (om du känner till den): www.spfpension.fi. Alternativt kan du

gå till en söktjänst, tex. Google på adressen www.google.fi så som vi ska göra i övningen i det här kapitlet. I sökfältet på Googles webbsida skriver du tex. *svenska pensionärsförbundet* som sökord. Du får då en lista på webbsidor där dina sökord förekommer, ordnade så som sökmotorn tror är mest relevant för dig (eller om det står "Annons" eller "Ad" har de betalt för att komma högst upp).

Egentligen är ett tredje sätt ofta att ha en app enkom för att visa den informationen eller använda den tjänst som du kan komma åt med de två andra sätten.

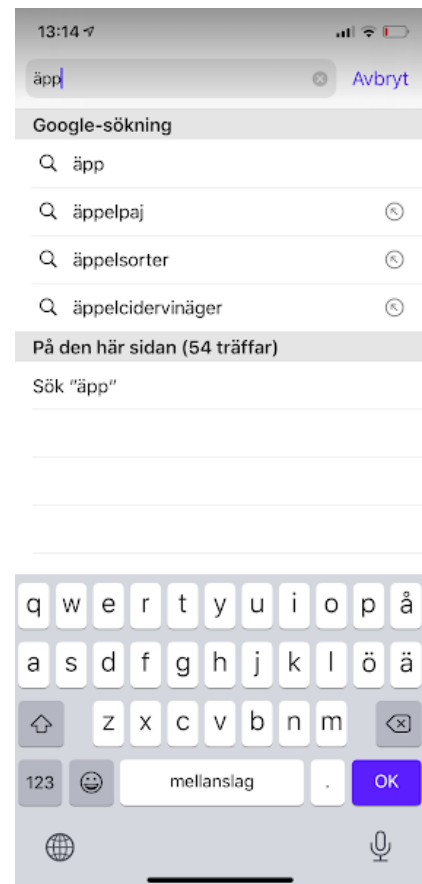
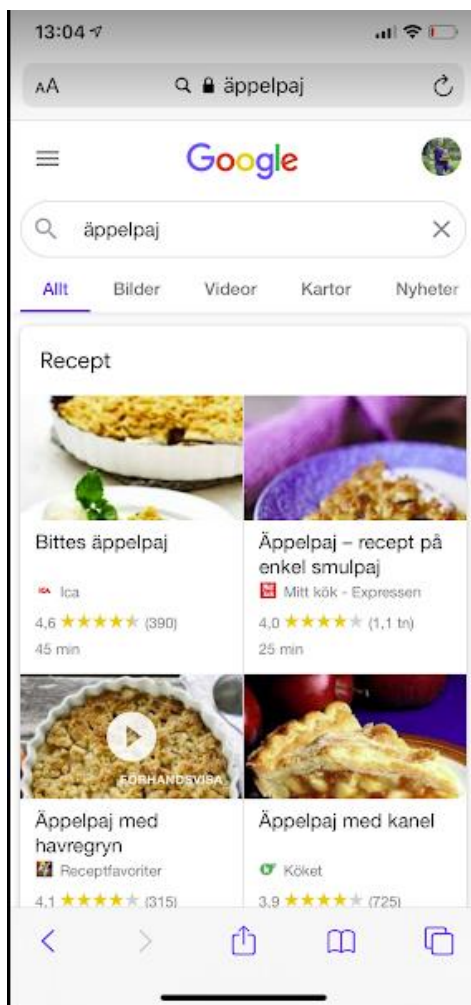
Övning 5. Googla

I den här övningen googlar vi för att hitta information på internet:

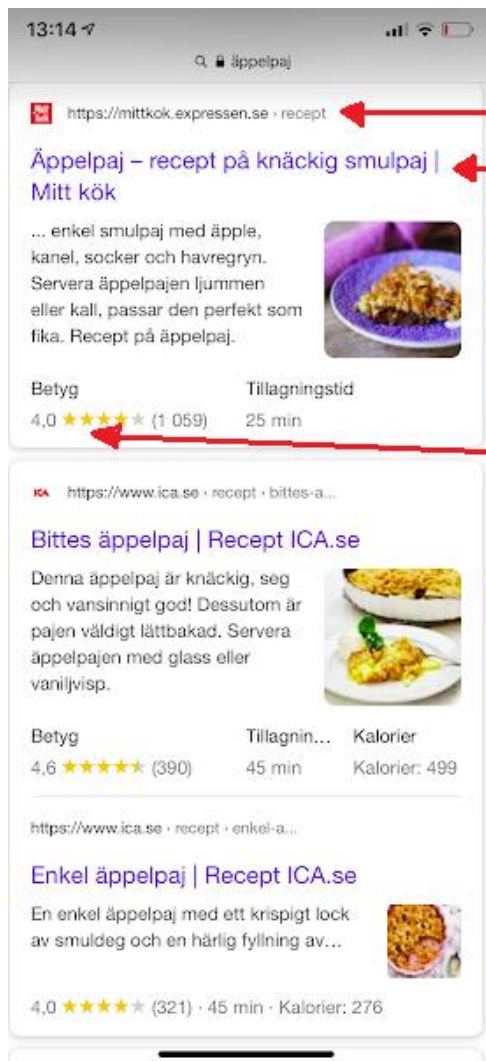
1. **Öppna webbläsaren** Safari som i föregående övning. Vi skrev tidigare in en adress i fältet som vi kallade adressfält. Nu ska vi utvidga användningen genom att använda samma fält men skriva in sökord i det så vi kallar det nu för sökfält.
Obs. Det kan verka förvirrande, men samma fält kan användas som ett adressfält och ett sökfält, beroende på vad vi skriver i det. I praktiken är det så att om webbläsaren märker att det är en adress du skrev in används det som ett adressfält och om det inte är en adress används det som sökfält. Webbläsaren känner alltså själv igen om det är en adress eller inte och avgör om den ska visa en sida med den adressen eller en lista med sökresultat som motsvarar sökorden du skrev.
2. När du pekat på sökfältet så att tangentbordet dyker upp, kan du **skriva in de sökord** du vill hitta information om. Börja t.ex. med att skriva äppelpaj. Det dyker igen upp en lista med förslag under fältet medan du skriver. (Ibland syns det översta förslaget ofta med blå markering i själva rutan du skriver.) Du kan bara hålla huvudet kallt och fortsätta skriva, men om exakt

det du tänkt skriva visas som förslag, kan du lika gärna peka på förslaget och därmed hoppa över nästa steg.

3. Då du skrivit in de sökord du vill söka med, **trycker du på "OK"** på tangentbordet för att utföra sökningen.
4. När du utfört sökningen **visas sökresultaten på skärmen**, hur resultaten presenteras beror lite på sökorden, här har Google gissat att vi är ute efter recept och de visas först i en egen avdelning:

5. Resultaten är ofta bilder, filmer eller text från webbsidor. Om inte det resultat som visas högst upp verkar som det du sökte efter, kan du **gå neråt för att se fler resultat**, svep på skärmen. Här visas resultatlistan lite längre ner, tre resultat ryms här på skärmen men de fortsätter sida upp och sida ner:

Första resultatets
webbadress

Rubrik för första
resultatet

Sammanfattning

Betyg, i snitt 4/5 av 1059
andra google-
användare, du kan också ge
poäng

6. När du bland de här resultaten som Google presenterar ser nåt du tycker ser lovande ut, kan du **peka på det för att komma till webbplatsen** där resultatet hittades, då är du inte längre på Google utan på tex. Expressens webbplats om du pekat på första resultatet i föregående bild.

7. **Gör en ny sökning** och sök efter något som intresserar dig!

Övning till nästa gång:

1. Använd Google och sök efter namnet på din pensionärsförening. Hittar du er webbplats och hurdan information finns på den?

2. Gå på nytt till Google och gör en sökning på ditt eget namn, finns du nämnd på internet eller har du någon namne?

Not: Internet är inte farligt! Men använd sunt förnuft!

Jämför internet med ett stort torg fullt med främmande människor, inte ger du dina personuppgifter till vem som helst på torget heller! Undvik att ge ut personlig information på internet, fundera alltid varför behöver de dina uppgifter?

Går du till en torghandlare är de ofta sakliga, men köper du en Rolex ur fickan på en förbipasserande bör du vara misstänksam! Var inte rädd, men tänk efter vad du gör! Det finns många som är ute efter snabba pengar av människor som inte tänker efter!

Ofta får du första gången du besöker en sida frågan om du tillåter att de sparar information om dig i så kallade cookies. Det är i praktiken svårt för en vanlig dödlig att ta ställning till, men ett exempel på vad det används till är om du valt att visa sidan på ett visst språk, så lagras en liten text hos den webbsidan med informationen om din dators internetadress och att du valt exempelvis svenska som språk.

Nästa gång du besöker sidan visas den då direkt på svenska. Någon annan kunde via den här informationen få reda på att du valt svenska som språk. På samma sätt lagras ofta i en cookie att du köpt eller sett på en Rolex i en nätbutik, någon kan missbruka det för att ge dig ett erbjudande på en falsk Rolex.

Det kallas källkritik när du försöker avgöra hur trovärdig en sida eller något som skrivits på internet är, det viktigaste i det här skedet är att du håller i minnet att inte allt är sant som skrivs på internet, med tiden blir du vanare och får mer att jämföra med och kan lättare avgöra vad som är strunt.

7. E-post och konton

En smarttelefon är både en mobiltelefon med alla dess egenskaper och en dator med alla dess egenskaper. Därför kan du använda den till att kommunicera både med SMS (textmeddelanden) som är typiskt för mobiltelefoner och e-post som mera kommer från datorvärlden.

SMS och e-post är kanske de viktigaste sätten att skicka och ta emot meddelanden och vi tar därför upp dem, men det finns många fler sätt mellan de här två ytterligheterna. Det rekommenderas inte att du börjar med flera på en gång, det kan bli svårt att överblicka i början om du kan få meddelanden via många olika appar.

Viktigt att veta för framtiden är att det finns många andra sätt än de som behandlas här, de är förknippade med olika appar och förutsätter olika så kallade användarkonton som vi beskriver i det här kapitlet, men i grunden liknar de varandra och bl.a. figurerna man pekar på kan vara de samma.

När du kan det som beskrivs här har du därför en bra början, vilka sätt du på sikt väljer att använda beror kanske mest på vad både personen du vill kontakta och du själv använder eller vill lära er använda.

7.1. Sms-meddelanden

För att sända sms-meddelanden från telefonen finns en app som heter Meddelanden och ofta finns i dockan. Öppna appen och bekanta dig gärna med den genom att pröva själv, trots att vi inte gör

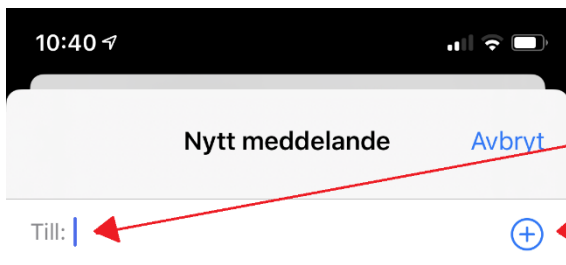
det som en övning. Det finns många sätt att göra samma sak men här visas ett exempel.

När du öppnat appen ser övre delen av skärmen ut så här:

Nytt meddelande

Du kan peka på den blåa runda knappen uppe till höger för att skriva ett nytt meddelande, ett tomt meddelande öppnas och du kan börja fylla i mottagare och skriva själva meddelandet:

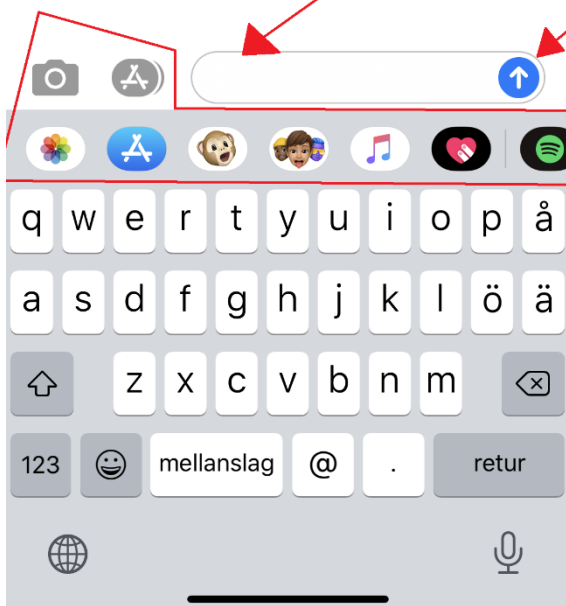

Du kan skriva ett namn eller ett nummer, det kommer in här

eller peka här för att välja en kontakt från din telefonbok

Peka sedan här för att skriva meddelandet

och skicka iväg det med knappen här när du skrivit klart

Med alla de här knapparna kan du lägga in bilder, filmsnuttar, musik mm. men alla kan inte nödvändigtvis ta emot dem

Konversationer

Om du inte har skickat och tagit emot meddelanden är det kanske ännu tomt i din app, men med tiden kommer den när du öppnar den innehålla en lista med så kallade konversationer som i bilden här:

I listan finns

konversationerna med de personer jag har utbytt sms-meddelanden, t.ex. Andreas som jag senast skrivit med är högst upp i listan.

Vanligen tar man inte bort meddelanden eller konversationer

eftersom de förbrukar försumbart med

utrymme, de får ligga kvar och byggs på när du

skickar nya meddelanden till samma person. För att

skriva till Andreas skulle

jag peka på raden med

hans namn för att öppna

vår konversation. Till

vänster ser jag de

meddelanden han skrivit

till mig och till höger syns

mina egna meddelanden.

För att skriva ett

meddelande pekar jag i

fältet längst ner (där det i

det här fallet står

”iMessage”) och skriver in ett nytt meddelande som efter jag sänt iväg det läggs till konversationen och plingar till i Andreas telefon.

Not om meddelanden: Det kostar vanligen att skicka sms-meddelanden, även om det är vanligt att du betalar ett paketpris för telefonanvändningen som innehåller ett antal meddelanden till fast pris. Man kan skicka bilder via Meddelanden-appen, men då blir det ett så kallat mms-meddelande som kan kosta mer och inte nödvändigtvis ingår i ditt paket.

Om du ser termen iMessage dyka upp på olika ställen är det för att göra dig uppmärksam på att meddelandet kommer att skickas över internet och inte belasta din telefonräkning (inte heller om det innehåller bilder). För att kunna skicka iMessage krävs att också mottagaren har en iPhone och att båda har en internet-förbindelse. Man kan använda en app som heter Whatsapp och som fungerar liknande men också till andra telefoner än iPhone.

Genvägar till sms-meddelanden kan även dyka upp i formen av en figur föreställande en pratbubbla i många andra sammanhang, ett exempel på det här såg vi när vi sökte på telefonen (se kapitel 2.8) och det hittades en kontakt.

7.2. E-post

E-post (elektronisk post, även kallad e-mejl från engelska email, mejl, e-brev osv) är ett mycket effektivt och förmånligt sätt att hålla kontakt med vänner och bekanta var än de befinner sig och vare sig de använder smarttelefon, pekplatta eller dator. Även myndigheter och företag kan nås per e-post.

Vi ska här se närmare på vad som krävs för att använda e-post och i slutet av kapitlet finns en övning i att sända och ta emot e-post.

E-postens grunder

E-post fungerar i princip på precis samma sätt som vanliga brev, men du behöver inte betala porto och brevet är framme inom några sekunder!

För att använda e-post måste du ha tagit i bruk en e-postadress (innehåller **@-tecknet** att skicka e-brevet från), dvs ha ett e-post**konto** (se förklaring på konto lite längre fram) och dessutom behöver du mottagarens **e-postadress** att kunna skicka till. Så långt påminner e-post om sms, där du behöver ett telefonnummer att sända från och numret du vill skicka till. I motsats till sms kostar det inte att skicka e-post och de sänds alltid över internet.

Du kan inte veta någons e-postadress på basen av personens namn eller liknande, många adresser innehåller personens namn men de behöver inte göra det. Det finns inte heller någon "telefonkatalog" för e-postadresser trots att de ibland kan finnas på någon webbsida. Det vanligaste sättet att få en adress är ändå att personen talar om den för dig, eller att personen skriver till dig (då ser du adressen som avsändare och kan svara till samma adress). När du har adressen är det "bara" att skriva brevet och skicka.

Om konton

Konton (eller användarkonton) har inget med bankkonton att göra, när du har ett e-postkonto (användarkonto för e-post) har du en e-postadress som du kan be folk skriva till och dessutom ett lösenord med vilket du själv kan bevisa att du äger adressen och läsa det andra har skrivit till den adressen eller själv skriva från adressen.

Med användarkontot för e-posten kan du skriva in dig till e-postkontot med hjälp av att skriva in e-postadressen (oftast, även om det kan vara något annat användarnamn) och lösenordet. Det kan du göra från vilken dator eller telefon som helst och du kan vara inskriven från en eller flera apparater, den är alltså inte bunden till en speciell telefon eller dator. När du en gång skrivit in dig hålls du vanligen inskriven tills apparaten går sönder eller byts ut. Ett

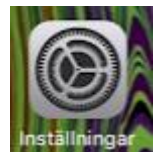
lösenord behövs alltså trots att det inte efterfrågas – du behöver dem senast just då när apparaten går sönder eller behöver bytas ut.

Användarkonton är aktuella i många andra sammanhang på internet där bara du ska komma åt information som tillhör dig. All information knyts till ett visst konto och lösenordet skyddar det så att bara du ska kunna se och använda informationen.

Användarkonto = Användarnamn + lösenord

Ta reda på om du har ett e-postkonto

Vi antar här att du har ett e-postkonto, det har nämligen oftast skapats åt dig i samband med att din telefon (eller någon annan tidigare apparat av samma märke) togs i bruk. När man första gången startar telefonen och ställer in den krävs en e-postadress som antingen kan vara någon adress som du hade från tidigare, eller också skapas en e-postadress som slutar på @icloud.com.

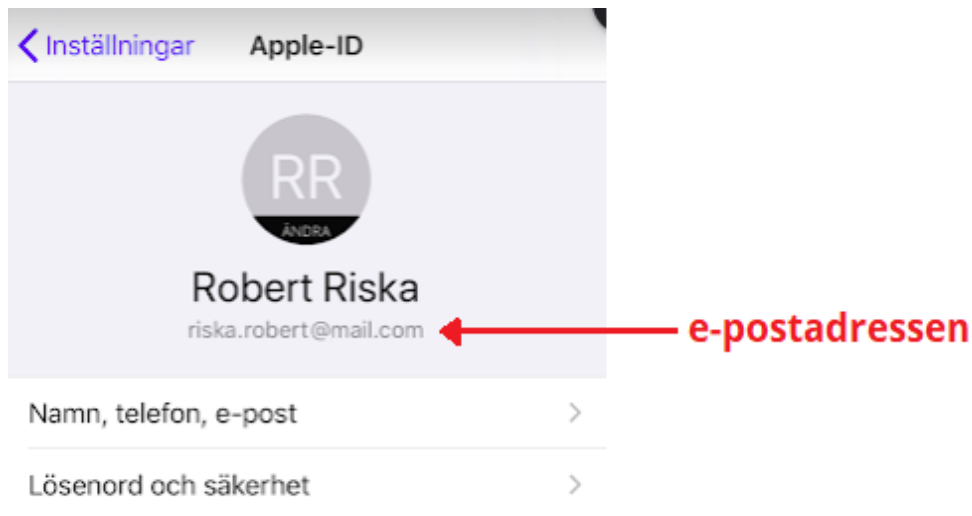

Om du inte vet din e-postadress måste du ta reda på den. Ett sätt som ofta fungerar att gå till appen för inställningar och vars symbol är ett kugghjul, när den öppnas ser det ut så här i övre delen av skärmen:

Högst upp står ditt namn, peka på det för att komma till nästa vy, där det igen står ditt namn men under det står e-postadressen

(innehåller @) som används i kontot som kallas Apple-ID, liknande som det här:

Adressen är oftast färdigt kopplad till e-postappen som vi använder i den här övningen, så du kan börja använda den direkt. Men om du inte vet lösenordet är det åtminstone på sikt bra att ta reda på det, annars riskerar du att i framtiden bli utestängd från e-postkontot, vilket kan vara besvärligt när du redan har viktig e-post och många personer skickar e-post till dig. Be om hjälp att få valt ett nytt lösenord och skriv upp det som tidigare nämnt.

Skaffa ett e-postkonto

Du kan när som helst skaffa en ny e-postadress eller byta den, det finns många olika gratisalternativ. När man skaffar ett konto brukar det kallas att **registrera** sig och det innebär att man fyller i lite uppgifter om sig själv och hittar på ett lösenord. Observera ändå att när du väl börjat skicka e-post och andra har sparat din adress är det svårt att byta eftersom du då måste meddela alla din nya adress.

Använda e-postkontot i en app

För att använda e-post och skicka och ta emot brev på telefonen använder du någon **e-postapp**. På samma telefon kan du ha flera e-postappar, men i den appen du använder måste din e-postadress och lösenord vara inmatat för att den ska fungera. Beroende på vilken app just du använder varierar utseendet och metoderna lite för hur du läser och skickar e-post, så det lönar

sig att välja en app och alltid använda den för att inte behöva lära dig flera.

Not om förvaring av konton och lösenord

Med tiden har du så många konton att det inte lönar sig att försöka komma ihåg lösenorden till alla konton, det är bättre att låta apparaterna komma ihåg dem men också skriva ner dem till pappers och förvara dem tryggt. Det kan se ut som i bilden nedan.

Om du inte kan lösenordet eller har det nedskrivet, är det på sikt värt att be någon tekniskt kunnig hjälpa att byta lösenord och då förvara det på ett tryggt ställe.

Om det här med konton är förvirrande ska du inte misströsta, du är inte den enda som tycker det! Det bästa rådet är att skriva upp dem och be någon du litar på och som har mer datorvana att kolla om listan med konton som du skrivit upp är förståelig också för någon annan.

I övningen används den inbyggda appen som heter Mail, men om du redan använt en annan app kan du fortsätta med den, men utseendet i övningen ser då lite olika ut.

Datorn

uno.svensson@outlook.com
uno maria 79

Epost

uno.svensson@gmail.com
vem skulle sjunga om våren 19?

unosvensson@pp.inet.fi
aV01sXr7
↑
noll

Facebook

uno.svensson@gmail.com
Glattvile och sjunga!

Övning 6. Skicka och ta emot e-post

Om du gör den här övningen på en kurs är det bra att göra den med ett par. Börja med att utbyta adresser. Annars kan du fråga någon bekant som du vet att använder e-post om adressen så du kan öva genom att skicka ett e-postmeddelande till den, be också gärna att hon/han skickar ett e-postmeddelande till dig.

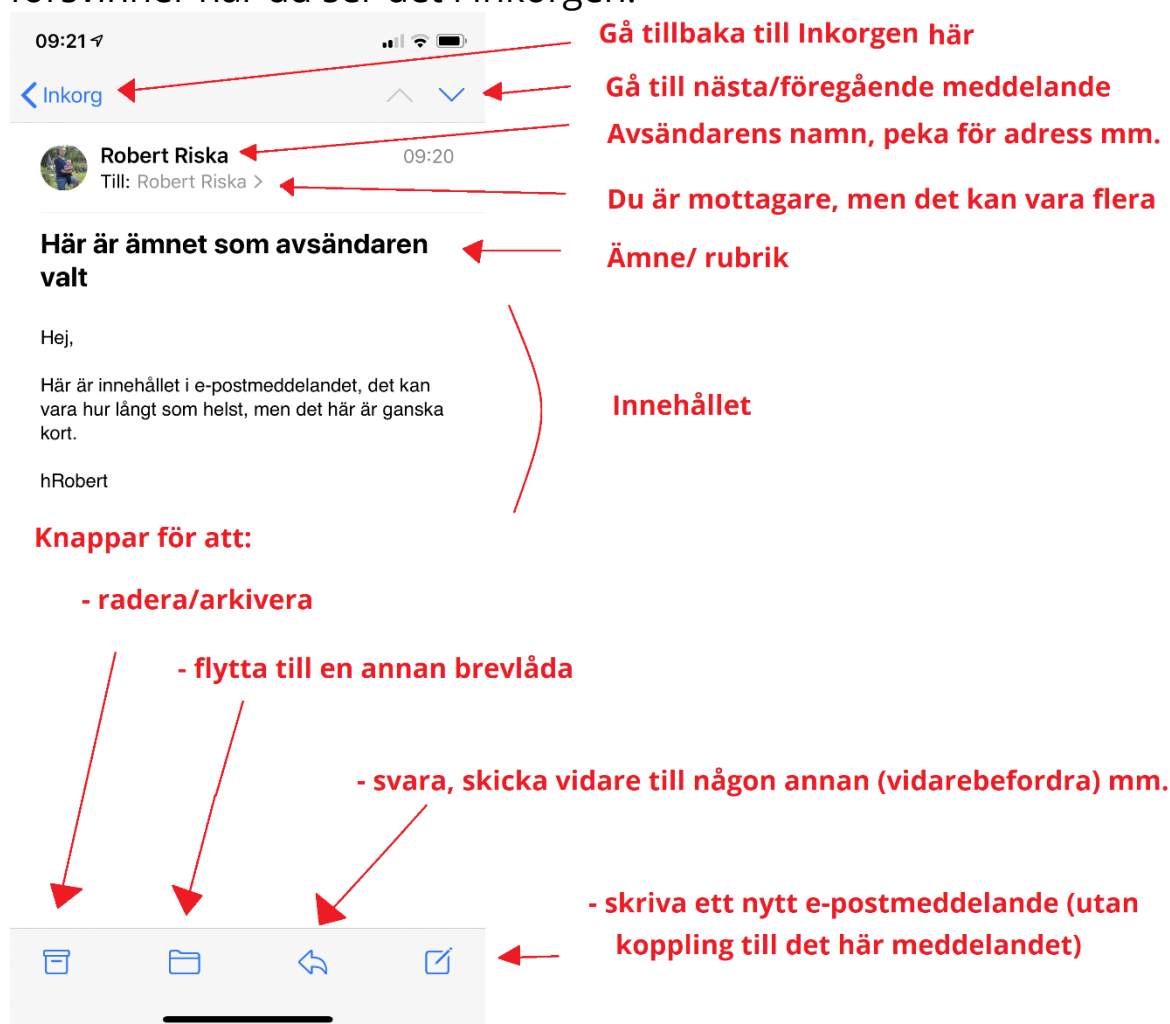
1. Öppna Mail-appen (eller någon annan som du använt tidigare) och öppna den, den har en bild av ett kuvert på blå bakgrund och under den står Mail

När appen öppnats borde du vara inskriven på ditt e-postkonto där du kan läsa och skicka e-post, det du ser när du öppnar den är innehållet i din inkorg. Inkorgen är en så kallad brevlåda innehållande de e-postmeddelanden som skickats till dig. Om du inte använt e-post tidigare är listan kanske ännu tom eller innehåller bara något automatiskt skapat välkomstmeddelande. Om du tidigare varit inne i appen syns vyn du såg sist du lämnade appen, försök i så fall komma till Inkorgen.

De nyaste breven i Inkorgen är överst i listan. I exemplet här finns ett läst brev högst upp i inkorgen, övriga är olästa vilket visas med den blå pricken framför:

2. **Peka på vilket som helst av breven** i listan för att öppna det och läsa innehållet. Du kan gå neråt i brevet genom att svepa på innehållet och när du är klar kan du gå tillbaka genom att peka på texten "Inkorg" högst uppe till vänster. Om brevet var oläst blir det nu läst och den blå pricken försvinner när du ser det i Inkorgen.

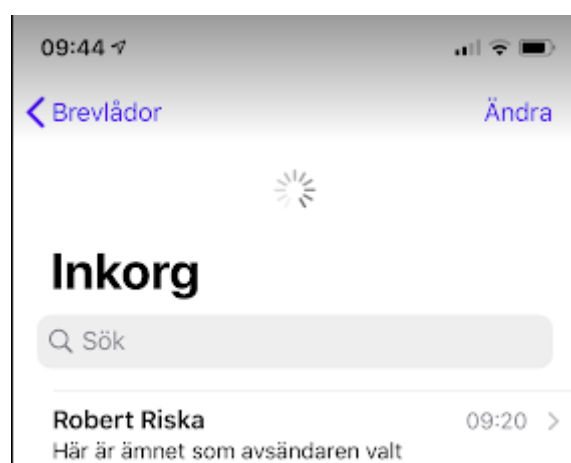
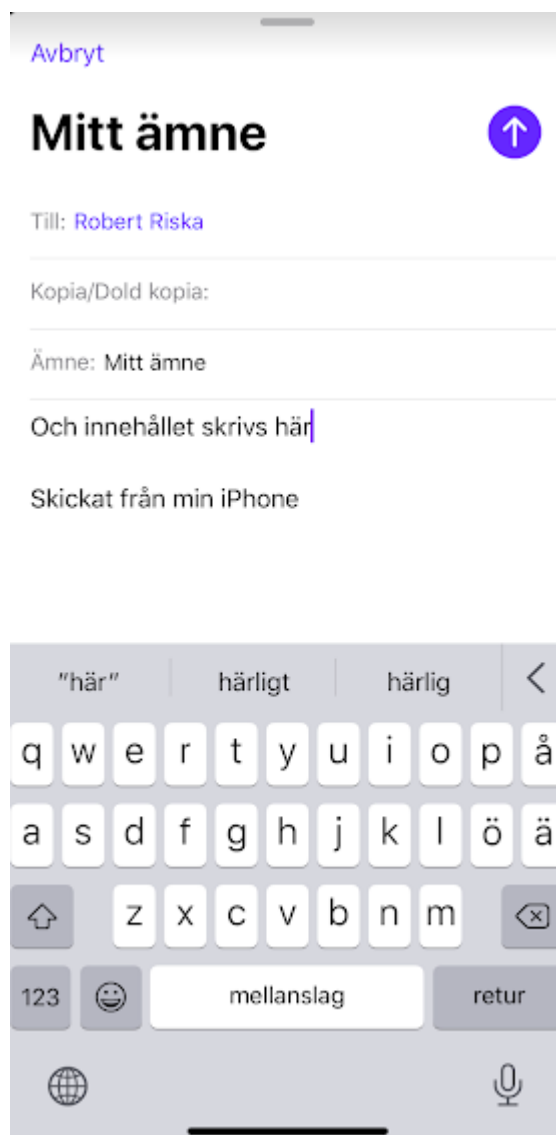

3. **Peka nu på knappen nere till höger som föreställer ett tomt papper och en penna**, det är knappen för att skriva ett nytt e-postmeddelande. Ett nytt tomt e-postmeddelande öppnas, peka på de olika fälten och fyll i mottagarens e-postadress (var noga med att inte skriva mellanslag eller extra tecken i adressen), ett ämne du själv väljer respektive innehåll. När allt

är ifyllt kan du skicka iväg det med knappen uppe till höger (cirkeln med en pil uppåt).

- 4. Kolla att du får e-postmeddelandet som skickas till dig** och den du skickat till får meddelandet av dig. E-posten går vanligen fram på ett fåtal sekunder, men e-postappen kanske inte kollar efter nya meddelanden hela tiden. Om du inte ser meddelandet kan du därför tvinga appen att kolla efter nya meddelanden genom att svepa neråt som om du skulle bläddra högre upp i Inkorgen än det finns meddelanden. När rörelsen lyckas ser du att appen jobbar på att det dyker upp en roterande figur ovanför Inkorg-rubriken:

Notera även att här dyker upp ett sökfält som du kan använda för att söka efter ord eller namn bland all e-post, det kan vara ett smidigt sätt att hitta e-post om du med tiden har stora mängder meddelanden.

Not om brevlådor i e-posten: Det finns andra brevlådor (kallas även korgar, mappar, boxar) som du ibland kan behöva gå till för att leta reda på något meddelande, du gör det då genom att peka på texten "Brevlådor" uppe till vänster i Inkorgen och sedan i förteckningen peka på den brevlåda du vill gå till. De viktigaste är "Skickade" som innehåller e-postmeddelanden som du skickat, "Skräppost" som innehåller e-postmeddelanden som automatiskt har tolkats som reklam (ibland felaktigt), "Papperskorg" som innehåller de e-postmeddelanden som du raderat. (Men kom ihåg att gå tillbaka till Inkorgen för att inte bli förvirrad nästa gång du öppnar Mail-appen och kanske är kvar i någon annan brevlåda.) Med tiden kan du ha behov av att själv skapa brevlådor för att hålla ordning på din e-post, du kan göra det via texten "Brevlådor" uppe till vänster och sedan med knappen "Ändra" uppe till höger i brevlådeförteckningen.

Not om e-post och konton:

- E-postadresser innehåller alltid @-tecknet som uttalas ätt och anger hos vem man har sin e-post, t.ex. @icloud.com = "kund" hos Apples mail eftersom de äger webbadressen icloud.com.
- Förutom @-tecknet kan adressen innehålla bokstäver, siffror och punkter, men inget annat (inga mellanslag, kommatecken).
- Epost-adresserna är alltid unika, det kan inte finnas två exakt likadana adresser, därför ser du ofta adresser med siffror som anders.olsson66@gmail.com, robert.r123@gmail.com
- E-postadresser skrivs oftast med små bokstäver men du kan också skriva en eller flera bokstäver med stor bokstav, bokstäverna behandlas alltid som små bokstäver.
- Man kan bifoga filer/bilder med e-post, dessa kallas bilagor. Om du får en bilaga visas det i inkorgen med ett gem.
- Uppge aldrig privata koder, lösenord eller kontonummer i e-post! E-post är ungefär lika privat som att sända vykort.
- Ju mer du delar ut din e-postadress genom att fylla i den i tävlingar och på nätet, desto mer reklam och så kallad skräppost får du.

8. Använd och skaffa appar

Vi har redan nämnt ordet app flera gånger och använt flera olika appar i övningarna (apparna för telefon, karta, webbläsare, e-post). Alla appar som vi hittills använt har funnits färdigt på telefonen, men en styrka med smarttelefonerna är att man kan hämta nya appar till sin telefon och därmed anpassa den till sina egna behov. Man kan också ta bort de appar (nästan alla) man inte behöver.

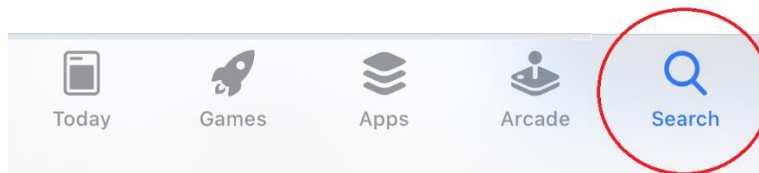
8.1. Hämta appar från App Store

Apparna hämtas alltid med en app som heter **App Store**, vilket översatt från engelska betyder appbutik. När du öppnar App Store ser du ett "skyltfönster" med olika appar som Apple just då valt att ställa ut just för dig.

Om du i det här "skyltfönstret" ser en app som verkar intressant kan du peka på den för att läsa mera och om du vill pröva på att använda den kan du hämta och installera den från butiken och lägga in den på din telefon.

Ett mera användbart sätt är att göra en sökning på en specifik app, kanske någon av de som tipsas i nästa kapitel eller någon du hört om av vänner och bekanta.

Då pekar på förstoringsglasets längst ner till höger och skriver du in ett sökord, från listan med sökresultat kan du på motsvarande sätt peka på en app som låter rätt och hämta och installera den.

Om jag som exempel gör en sökning i App Store med sökordet "Sudoku" och i listan med sökresultat pekar på det första, ser det ut så här på min skärm:

För att hämta och installera appen pekar jag på knappen med texten "Get". Innan appen hämtas måste jag ännu godkänna det, beroende på dina inställningar och om du hämtat appar tidigare kan förloppet variera, men följ instruktionerna på skärmen. Om ett lösenord efterfrågas så är det lösenordet till kontot som kallas Apple-ID och som ofta skapats i samband med att telefonen togs i bruk.

När jag installerat appen dyker den småningom upp bland de andra apparna på skärmarna och är då tillgänglig att användas.

När du öppnar en app första gången kan du behöva ge tillåtelse till det ena och det andra och godkänna appens användarvillkor, du kan också behöva registrera dig (skapa ett konto till just den appen).

Priset på appar

Trots att App Store är en butik är de flesta appar gratis. Man klarar sig långt utan att någonsin betala för en app, undantaget kan vara om du vill ha sjökortappar eller vissa spel. Om appen kostar visas det tydligt redan i listan med appar och i detaljerna om appen, istället för knappen med texten "Get" syns en knapp med appens pris **9,99 €**. För att betala måste du dessutom ha registrerat en betalmetod i ditt Apple-ID-konto, dvs. ha fyllt i dina kreditkortsuppgifter.

Det finns också varianter där appen är gratis, men inne i appen kan man köpa flera funktioner, då syns texten "In-App Purchases" i AppStore.

Om du inte vill betala för appar och innehåll rekommenderas det att du åtminstone inte ännu fyller i kreditkortsuppgifter om de efterfrågas, leta istället efter alternativ att hoppa över de uppgifterna.

Säkerhet och integritet

Att installera appar från App Store butiken är tryggt, alla appar är kontrollerade av Apple vilket betyder att inga riktiga lurendrejarappar eller virus finns där. Däremot kan det vara svårt att hitta rätt

app bland alla appar med liknande namn och risken finns att du installerar fel app. Men det är ingen fara, du kan också ta bort appar som vi ska se på senare i det här kapitlet.

När en app ber dig om tillåtelse att använda funktioner och komma åt information kan du fylla i och ge tillåtelse för de appar som nämns här eller sådana du litar på av andra orsaker. När andra appar frågar kan du vara försiktig speciellt i början, om de frågar efter personlig information och speciellt bankkoder eller kreditkort, ska du vara säker på att det behövs och är rätt app innan du fyller i uppgifterna.

En grundregel är att fundera om appen som ber om tillåtelse om någonting verkligen behöver den informationen, om inte kan du lika gärna neka appen tillåtelse. Ditt val kan alltid senare ändras via inställningarna. Om en kartapp vill veta var du befinner dig verkar det rimligt med tanke på att den då kan visa positionen på kartan, men kanske inte Facebook behöver veta var du befinner dig för att kunna ge dig reklam.

Uppdateringar

Förutom att fungera som butik då du behöver nya appar, är det AppStore som sköter om att uppdatera sådana appar som du redan har på din telefon. En uppdatering är en ny och bättre version av samma app, där utseendet och den bakomliggande tekniken har ändrats.

Det är bra att låta din telefon sköta uppdateringarna automatiskt för då har du alltid den senaste och säkraste versionen av apparna. Nackdelen med automatiska uppdateringar är att utseendet och funktionen på apparna kan ändra och det kan komma som en överraskning om den har uppdaterats automatiskt.

Om du vill se över dina inställningar går du till inställnings-appen och pekar på ditt namn högst upp i vyn som öppnas, sedan pekar du på texten "iTunes och App Store" för att få fram inställningarna som visas här:

8.2. Tips på appar

Som tidigare nämnts finns det ofta två alternativ att sköta saker med telefonen, att göra det med webbläsaren eller att installera en app. Att hitta rätt app eller veta vad det finns för appar som kunde intressera dig är ofta det svåra, det finns miljoner appar i App Store. Här följer därför några appar att pröva:

Kartor

Karttaseläin - Maastokartta
Tarkat maasto- ja merikartat

Nautics Sailmate
Nautics

0100100 Merellä
Oy Eniro Finland Ab

Google Maps - Transit & Food
GPS, City Navigation & Traf...

Sociala medier

WhatsApp Messenger
WhatsApp Inc.

Facebook
Facebook, Inc.

Tv-tittande

Yle Areena - TV ja radio
Yle.fi

SVT Play
Sveriges Television AB

TV4 Play
TV4 Aktiebolag

mtv Suomi
MTV3

Ruutu
Sanoma Media Finland

Väder

Yr.no
NRK

FMI Weather
Ilmatieteen laitos

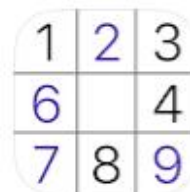

Foreca Weather
Foreca Ltd.

Spel

Wordfeud
Bertheussen IT

Sudoku.com - Number Puzzle
Easybrain

Biljetter

VR Matkalla
VR

HSL
Helsingin seudun liikenne
& news

Tidningar, om du prenumererar på en tidning har du troligtvis rätt att läsa den i den tidningens app, kontakta tidningens kundtjänst.

Andra nyttiga appar

112 Suomi
Digia Plc

Fonecta Caller
Fonecta

En bra källa till tips på appar är att diskutera med vänner och bekanta, fråga vilka appar de använder och vilka de kan rekommendera.

8.3. Ordna och ta bort appar

Förutom att lägga till appar på telefonen är det viktigt att kunna ta bort appar och ordna apparna som man vill.

Telefonen har begränsat utrymme och varje app du har, tar mer eller mindre av det här utrymmet. Dessutom äter varje app resurser genom att den kontinuerligt hålls uppdaterad. Därför är det bra att med jämna mellanrum se över och ta bort om det finns appar som du inte använder.

Att ordna apparna på skärmarna hjälper dig att hitta rätt app när du behöver den. Som vi redan nämnde i tidigare kapitel rekommenderas att ha de appar du använder mest lättast tillgängliga på tex hemskärmen.

Lång pekning på appar

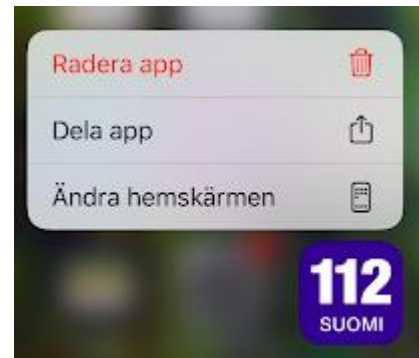
När du vill ta bort eller flytta en app börjar du alltid med att hålla fingret på appen en längre stund. Det här är orsaken att vi poängterat att du ska peka

kort för att öppna en app, annars tror telefonen att du vill ta bort eller flytta den.

Ta bort appar

När du pekat länge på en app dyker det upp en liten ruta med olika alternativ, bland annat att radera appen. På äldre modeller kommer man direkt till läget "Ändra hemskärmen" som beskrivs här under och då raderar man appen med det lilla krysset som dyker upp på appen.

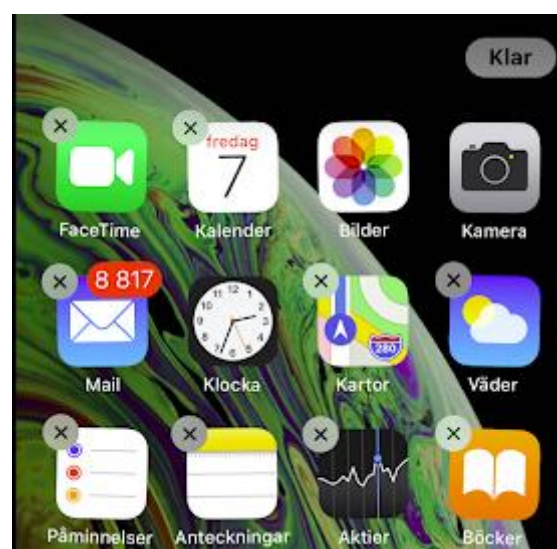

Att radera betyder att appen tas bort från din telefon. Det finns appar som inte går att avinstallera, tex. sådana som anses vara nödvändiga för telefonens funktion.

Notera att om du raderat en app från din telefon som du har betalt för, behöver du inte betala igen för att få tillbaka den, App Store har koll på vilka appar du betalt för och låter dig hämta dem igen utan betalning. Det här gäller också att hämta apparna till en ny eller annan telefon eller platta, så länge den använder samma Apple-ID-konto.

Ordna apparna på skärmen

För att flytta en app pekar du länge på vilken app som helst och pekar på texten "Ändra hemskärmen" i menyn som dyker upp. Du ser då din skärm som vanligt, men alla appar darrar lätt och de som kan raderas har ett litet kryss i hörnet. Med det här krysset kan du också radera appar.

För att flytta en app pekar du på den och drar sedan iväg den längs skärmen. När appen är på det ställe du vill flytta den, släpper du ner den genom att lyfta upp fingret från skärmen.

Om du närmar dig kanten av skärmen hoppar du till följande skärm med appen med. Du kan på det sättet flytta en app från skärm till en annan.

Om du drar iväg med en app och håller den på en annan app en stund, betyder det att du skapar en mapp med dessa två appar i (till den kan du sedan också dra flera appar). Om du för appen mellan två andra appar makar de på sig för att den app du flyttar ska få plats.

Allt hoppande medan du flyttar appen kan vara förvirrande och kräver övning, men det gäller också att hålla huvudet kallt och inte lyfta fingret från skärmen. Om du ändå lyfter fingret för tidigt och appen hamnar på fel ställe är det bara att börja om med en lång pekning och fortsätta.

Om du flyttar bort alla appar från en skärm, kommer också skärmen att försvinna. På motsvarande sätt kan du dra en app till höger från den sista skärmen för att skapa en ny skärm.

Övning. Skaffa YLE Arenan från App Store

Arenan är Yles tjänst för webb-tv och -radio, via Arenan kan du se tv- och radio-program som kommit på Yles kanaler. För att använda på smarttelefon är det bästa sättet att hämta Arenan som en app och det ska vi göra i den här övningen. Programmen kan i regel ses åtminstone en månad efter att de sänts på tv eller i radio. Appens namn är på finska, Yle Areena, men den kan användas på svenska.

1. **Öppna App Store-appen** och peka på förstoringsglaset längst nere till höger. Du kommer till sidan/vyn för sökning bland apparna i appbutiken.

2. **Peka på fältet uppe** under texten "Search".

Search

Q Games, Apps, Stories and More

När tangentbordet dyker upp **skriver du "yle arenan"** som sökord och pekar på den blå knappen med texten "sök" längst nere till höger (på tangentbordet).

Yle Areena - TV ja ra...
Entertainment
★★★★★ 131K

3. På skärmen dyker sökresultaten upp, längst upp kan det komma någon annan app som reklam, men **bläddra** i så fall neråt tills du ser följande bild:

Här finns knappen med texten "GET" , som du nu kan använda för att **hämta appen** (alternativt kan du läsa mera om appen genom att peka på sökresultatet var som helst utom på knappen "GET").

4. När du nu klickat på knappen på skärmen för att hämta appen, kommer telefonen att hämta den från butiken och installera den på din telefon. Instruktioner på skärmen talar nu om för dig att du först måste **bekräfta det** här genom att dubbelklicka på sidoknappen, dvs. trycka två gånger på varandra följande gånger på knappen. Om du blir ombedd att fylla i ditt lösenord, din lösenkod eller att avläsa fingeravtrycket eller ansiktet för igenkänning beror det på att det krävs ett Apple-ID-konto för att hämta appar, om apparna kostar är betalkortet kopplat till Apple-ID och det är för att skydda det som lösenord eller någon kod krävs, men även för gratisappar krävs samma process. Det är alltså tryggt att fylla i det som ombeds, men kom ihåg att fylla i rätt lösenord, nämligen just det som gäller din Apple-ID.
5. Efter att appen hämtats och installerats, det kan ta upp till någon minut, finns appen på din telefon och är klar att användas. I butiken står det inte längre "GET" utan "OPEN",

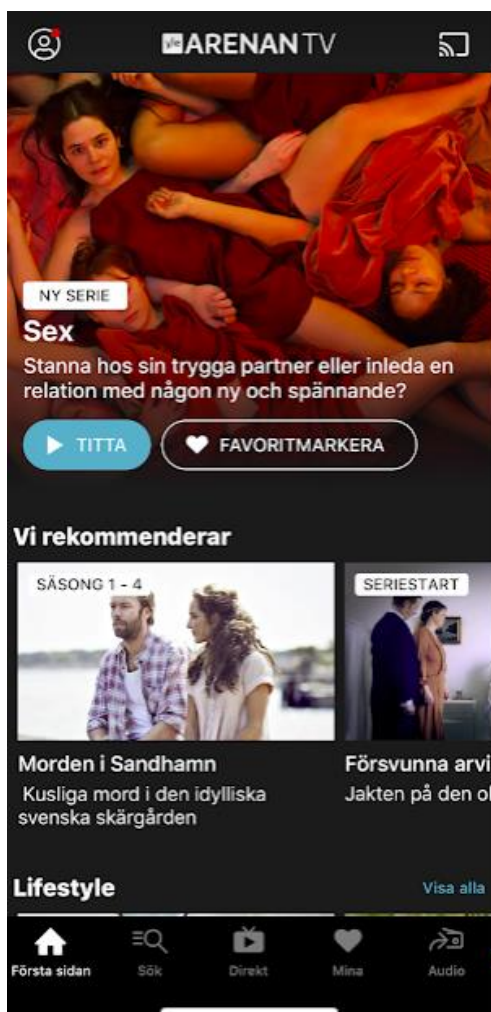
OPEN

Search

vilket är ett sätt att öppna appen. **Peka nu på den här knappen med texten "OPEN"**. I fortsättningen öppnar du den här appen som alla andra, genom att hitta den på dina skärmar och peka på den som vi gjort tidigare.

6. Nu öppnas appen Yle Areena. Om din telefon är inställd på svenska borde också den här appen vara på svenska men för övningen spelar det ingen roll vilket språk du använder, du kan senare byta språk i appens inställningar. Om du får frågan om du "vill använda Yle Areena med Siri?" eller andra frågor med alternativen att tillåta eller inte, spelar det ingen roll vilket du väljer. När du svarat på frågorna följer reklam och instruktioner från Yle, det här ser du bara första gången du använder appen och du kan **hoppa över** det genom att peka på texten "NÄSTA" eller "HOPPA ÖVER" tills du ser Arenans första sida som liknar den här:

Rubrik i mitten,
inställningar till vänster
skicka bilden till tv till höger

Programöversikt

bläddra neråt eller
sidlänges inom olika
avdelningar

Knappar för navigering

Om du blir uppmanad att registrera dig för ett Yle-konto behöver du inte göra det nu, du kan **hoppa över det**, för att använda den här appen krävs inte ett konto och det kan göras senare om du vill (det ger lite extra funktioner).

7. På första sidan ställer Yle fram aktuella program, det fungerar som ett "skyltfönster" med program. **Pröva svepa på skärmen** för att gå neråt på sidan eller i sidled för att se fler program inom en viss kategori. Längst ner finns en rad med figurer för navigering, du vet att du är på första sidan eftersom huset längst ner till vänster med texten "Första sidan" är vit och de övriga sidorna är gråa.

Obs. Om du ser rutor som den här, är det frågan om tips för användningen av appen och du måste peka på knappen med texten "Ok" för att de ska försvinna och du kan fortsätta med

övningen.

8. **Växla över till radio-program** genom att peka på figuren längst till höger, den med texten "Audio". Då visas aktuella radio-program på skärmen och figuren du nyss pekade byter utseende till att föreställa en tv som kan användas för att växla tillbaka till tv-program. Högst uppe ser du en rubrik som är antingen ARENANAUDIO eller ARENANTV, nu ska den alltså vara ARENANAUDIO.

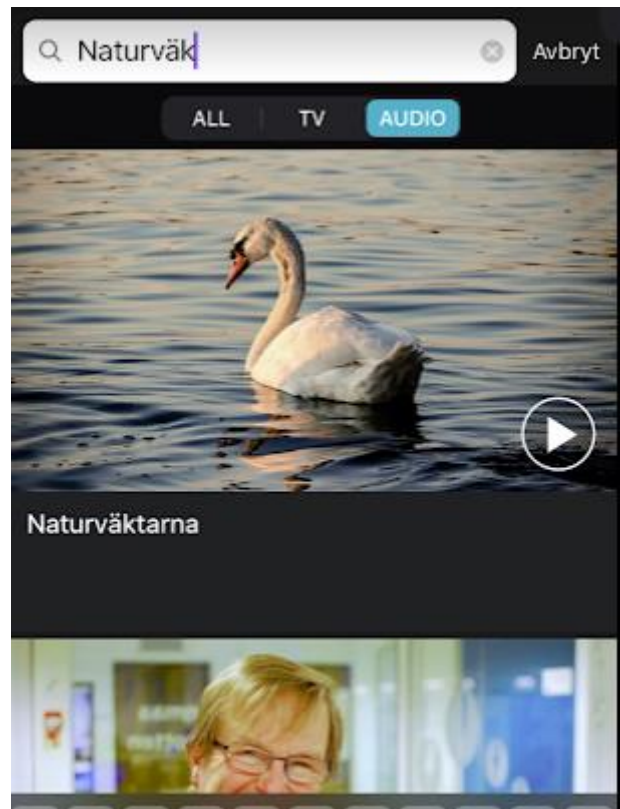
9. **Peka på figuren som föreställer ett förstoringsglas** med texten "Sök" under. Rutan som dyker upp i övre delen av skärmen är sökrutan, peka i den för att tangentbordet ska dyka upp

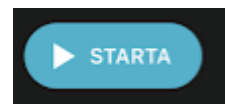
10. **Skriv in namnet på ditt favoritprogram på radio**

(tex. naturvaktarna). Medan du skriver visas förslag på basen av det du hunnit skriva, när programmet syns nedanför sökfältet kan du peka på det, men ibland är det säkrast att skriva hela sökordet. Här har man bara hunnit skriva "naturvåk" och kan redan peka på bilden och texten som står för naturvaktarna:

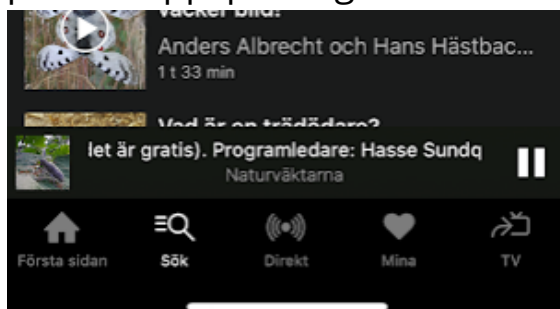
(Man kan redan här peka på figuren som ser ut som en pil mot höger omsluten av en cirkel, det är "play"-knappen som startar uppspelningen av programmet.)

11. När du pekat på programmet kommer du till en sida där du kan välja att spela upp det senaste avsnittet med knappen med texten "STARTA" eller välja ett tidigare avsnitt från listan i nedre delen av skärmen. **Peka på "STARTA"** (om du inte gjorde det redan).

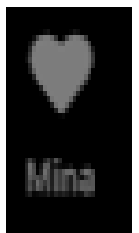

12. När programmet spelas upp syns det som en smal rad längst ner på skärmen, du får upp mer information om det genom att peka på den här "raden". Du kan peka var som helst utom längst till höger på den, om du pekar där pausas uppspelningen. **Peka tex. på texten "Naturvaktarna"**.

Här visas programmet som nu spelas upp

13. Du kan reglera ljudstyrkan med knapparna på sidan av telefonen, **pröva justera ljudvolymen** uppåt och neråt. Ett reglage visas på sidan om avsnittet som spelas upp.
14. **Pröva nu att använda hemknappen**, du "stänger" då appen, men observera att uppspelningen fortsätter, trots att du skulle använda sidoknappen för att släcka skärmen skulle uppspelningen fortsätta. För att gå tillbaka och tex. stänga av, kan du öppna appen Yle Areena på nytt, den öppnas i samma läge som du stängde den och du kan peka på pausknappen.
15. **Peka ännu på pilen neråt**, som finns uppe till vänster för att minimera programmet du spelade upp: Och peka sedan på pilen mot vänster, som igen ligger uppe till vänster på skärmen: Observera att du på det här sättet går steg för steg bakåt. Ibland finns ett kryss uppe till höger som du kan stänga aktuellt program med.
- Du kan också peka på någon av knapparna i nedre delen av skärmen när de syns, tex. kan det vara praktiskt att peka på "Första sidan" för att börja om.
16. Figuren föreställande ett hjärta med texten "Mina" under är den enda av figurerna i nedre kanten vi inte nämnt, om du senare registrerar ett Yle-konto (det är gratis men som sagt frivilligt) kommer de program du väljer till favoriter synas här.
17. **Avsluta övningen genom att använda hemknappen**, men kolla ännu var på dina skärmar appen dykt upp.

Övning till nästa gång:

Använd Yle Arenan för att se på ett tv-program. Pröva att vända på telefonen när du startat programmet. Observera också att medan du ser på programmet försvinner alla knappar för att inte störa dig, men de dyker upp genast då du rör vid skärmen.

9. Nätbanken och digitala ärenden

När man talar om att vara digital menar man ofta att man har tagit i bruk nätbankskoder, vilket betyder att man kan använda nätbanken för att sköta sina bankärenden men också att man med dem kan identifiera sig elektroniskt och sköta ärenden med myndigheter, kommuner, m.fl. (det kallas också att sköta digitalt, elektroniskt eller använda e-tjänst).

9.1. Använda nätbanken

Att sköta sina bankärenden med hjälp av datorn kallas att använda **internetbanken** eller **nätbanken**. Det här kan man också göra med telefonen. Det kan först låta svårt att sköta bankärenden på en så liten skärm, men de flesta banker har en app (mobilbanken) utvecklad för att fungera just på en liten skärm, så ibland kan det t.o.m. vara ett lättare sätt att sköta sina bankärenden än på en dator.

Bankernas appar är mycket säkra, bara man använder sunt förnuft och håller koll på sina bankkoder. Med mobilbanken kan man med telefonen hantera sina pengar på kontot och bl.a. betala räkningar och se sina saldon och transaktioner.

Varje bank har sin egen app vars utseende varierar. Utseendet ändrar också med tiden, förbättringar och förändringar (uppdateringar) görs med jämna mellanrum.

Din egen banks app hämtar du lika som vilken annan app som helst från App Store, men det är bäst att få anvisningar och eventuellt

handledning av din bank om vad som krävs efter att appen är installerad för att koppla den till dina bankkonton.

9.2. Sköta ärenden elektroniskt

Ett exempel på hur det i praktiken går till när du sköter ärenden elektroniskt, är att göra din skattedeklaration elektroniskt:

- du använder din webbläsare och skriver in webbadressen skatt.fi, samma webbläsare som vi använde tidigare bl.a. för att läsa nyheter.
- du kommer då till skatteförvaltningens webbsidor, de kallar din elektroniska tjänst "Min Skatt". Du är ännu anonym och ser alltså inte dina egna skatteuppgifter.
- du loggar in med nätbankskoderna för att skatteförvaltningen ska få veta vem du är och få garanti om att det verkligen är du (de får det från bankens datorsystem)
- skatteförvaltningen kan visa dina personliga beskattningsuppgifter och du kan deklarerera genom att gå genom en process som går ut på att fylla i olika fält (som på pappersblanketten) genom att peka på dem och skriva på tangentbordet på skärmen och emellanåt peka på knappar med texten "Nästa" eller liknande för att gå vidare i processen.

Att sköta ärenden elektroniskt går i praktiken alltid till på motsvarande sätt, men genom att besöka olika webbadresser. Det här är det som menas med digitaliseringen, att ärenden du tidigare har skött med pappersblanketter och genom att besöka servicekontor nu kan skötas från vilken apparat som helst över internet.

Du kan bland annat gå in på:

- fpa.fi för att sköta ärenden med folkpensionsanstalten,
- polisen.fi för att sköta ärenden med polisen osv.
- kanta.fi för att läsa sjukvårdsuppgifter och förnya recept (omaKanta)

Var och en av de här tjänsterna har sitt eget utseende och sin egen logik, så det kräver tid och tålamod att lära sig var och en av dem.

Not om säkerhet

Vi går närmare in på säkerhetsfrågor i nästa kapitel, men observera redan nu att det är fullständigt tryggt att fylla i sina nätbankskoder i de här fallen beskrivna ovan och i övningen, det viktiga är att du är på rätt webbadress.

Risken att hamna på fel adress är obefintlig i de fall du öppnar webbläsaren och skriver in adressen, skulle det komma in ett stavfel kommer du inte ändå till någon lurendrejares sida. Om du däremot klickar på en länk, tex. i en e-post, är det stor risk att länken leder till en lurendrejares sida.

Ett kort råd är därför att inte klicka på länkar i e-post, speciellt inte om det sägs komma från banken eller någon myndighet. Samma gyllene regel kunde lyda att aldrig skriva eller ge dina koder till någon som frågar efter dem, varken via en e-post med länk, ett telefonsamtal eller något annat. Fyll bara i dem då du själv bestämt dig för att sköta ett ärende och har gjort som du alltid gör för att sköta ärendet.

Övning. Betala en räkning med bankens app

Alla banker har lite olika system och olika utseende på sin app, men stegen för att betala en räkning är stegen vanligen de som beskrivs i följande övning.

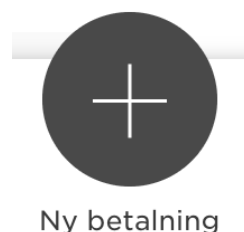
För att kunna göra övningen behöver du nätbankskoder och appen för just din bank.

Om du har en riktig räkning som behöver betalas kan du använda den och genomföra betalningen i övningen.

1. **Öppna din egen banks app.** På liknande sätt som när du låser upp telefonen, måste du bevisa att det verkligen är du för att komma in på bankappen. Det brukar göras med ditt

fingeravtryck med hjälp av fingeravtrycksläsaren eller med en sifferkod.

2. När du identifierat dig visas det troligen en översikt med dina konton och tillgångar. **Bekanta dig först med utseendet på den här första sidan.** Du kan gå neråt på sidan som vanligt, med hjälp av att svepa på skärmen.
3. **Pröva att peka på ett konto** om det är synligt på denna sida, då visas detaljer som saldo och en lista med transaktioner för det kontot. **OBS.** Du behöver inte vara rädd för att peka på olika saker och på det sättet bekanta dig med bankappen, före förändringar och viktiga åtgärder som betalningar, frågas alltid efter koder.
4. **Pröva nu att göra en ny betalning**, ofta görs det genom att peka på "Betala" eller "Ny betalning" eller ett plustecken som för att skriva ett nytt brev i e-posten. Ofta får du en lista med alternativ, där du kan välja hurdan betalning du vill göra, tex.
 - egen girering, dvs betalning från ett av dina egna konton till ett annat eget konto
 - **betalning till kontonummer** som är det "vanliga" sättet att betala en faktura
 - i appen brukar också finnas en möjlighet att **läsa in streckkoden** från fakturan med telefonens kamera för att automatiskt fylla i uppgifterna (om du prövar det måste du också tillåta att appen använder kameran om det frågas eller om du tex. per epost fått en faktura med en virtuell streckkod, dvs en lång sifferserie, kan den kopieras och klistras in med hjälp av markering, kopiering och inklistring ifall du redan lärt dig dem som beskrivet i kapitlet om tangentbordet.
5. Beroende på vilken typ av betalning du väljer får du antingen **skriva in uppgifter i rätta fält** eller också är de färdigt ifyllda. Det liknar ofta en blankett med samma fält som ett

betalningsgiro. När du fyller uppgifterna från fakturan i fälten ser du ofta ett blinkande vertikalt streck i det fält som står i tur att fyllas i. I bilden här syns det med blå färg i fältet "Mottagarens namn". Det kallas insättningspunkten eller markören, om den inte syns eller om du vill hoppa till ett annat fält kan du peka på det fältet du vill fylla i.

6. **Var noggrann så att allt du fyller i blir rätt** och att du fyller alla fält som krävs, men var inte ändå rädd för du kommer inte vidare till nästa steg och kan inte genomföra betalningen om du inte fyllt i alla obligatoriska fält. Du kan korrigera det du fyllt i genom att peka på ett fält och ta bort det du skrivit med pilen bakåt på tangentbordet, som raderar ett tecken åt gången till vänster om insättningspunkten. Om det är ett litet kryss till höger i fältet tömmer du hela fältet med det krysset.
7. **Pecka på knappen för att gå vidare med betalningen**, om något saknas visas en text med instruktioner vad som fattas, kanske med rött. Eller om du tex. skulle fylla i beloppet i datumfältet uppmanas du korrigera det och kommer inte vidare.
8. Du behöver inte vara orolig att du i misstag ska göra betalningen, med undantag för egna gireringar mellan egna

14:10 4

< Ny betalning

Mottagarens uppgifter

Mottagarens kontonummer
FI33 8000 1601 0166 66

BIC-/SWIFT-kod för mottagarens bank
DABAFIHHXXX

Mottagarens namn
|

Betalningsuppgifter

Brukskonto 629,88 € >
FI77 4050 10 2072 20 20

Förfallodag

Q W E R T Y U I O P Å
A S D F G H J K L Ö Ä
↑ Z X C V B N M ↵
123 😊 mellanslag klar
🌐 🎤

konton **frågas det alltid efter bekräftelse** före betalningen genomförs. Innan du har bekräftat kan du när som helst gå tillbaka och avbryta betalningen med pilen bakåt. Bekräfta betalningen så som det instrueras från din bank eller på skärmen.

9. I nätbanken finns också möjlighet att ta kontakt med banken genom att skriva ett meddelande. Det är inte e-post trots att utseendet liknar e-post (det går aldrig ut på internet), utan det kan användas säkert för att skriva också konfidentiella frågor och ärenden internt till banken. **Pröva att hitta "Meddelanden" eller liknande text för att peka och se listan på meddelanden** du fått av banken.
10. **Avsluta med att välja "Logga ut"** (ofta via menyn, de tre strecken) när du är färdig. Det är bra att logga ut sig för att avbryta kontakten till banken, men det är ingen katastrof om du glömmer det, du loggas ut automatiskt om du inte använder banken på ett antal minuter eller om du stänger appen med hemknappen.

Uppgift till nästa gång.

Pröva logga in på tjänsten OmaKanta på webbadressen kanta.fi, som kräver identifiering med bankkoder. Där kan du bl.a. se dina hälsovårdsuppgifter och läkemedelsrecept.

Noter om nätbanken och betalningar på nätet

- Nätbanken är smidig och säker att använda också på telefonen. Fråga på bankkontoret om det är något du funderar över.
- Många andra tjänster (så som OmaKanta) använder nätbankernas koder för att på ett pålitligt sätt verifiera din identitet. Du gör som då du loggar in på nätbanken och det är också fullständigt säkert, men fundera alltid en gång extra innan du skriver in dina bankkoder någonstans!
- Phishing, nätfiske, är en form av stöld där skurken försöker uppge sig som din bank eller e-postleverantör. De brukar hota med att stänga e-posten eller hänvisa till säkerhets-

uppdateringar i nätbanken och ber om dina koder/lösenord. Varken banken eller e-postleverantören kommer någonsin att skicka sådana förfrågningar eller ringa dig och be om koderna! Peka aldrig på länken i e-postmeddelandet!

- Är man fundersam, kontakta banken/e-postleverantören och fråga om meddelandet du fått. Svara inte på skumma e-postmeddelanden utan ring till det nummer du vanligen ringer till banken med. Du kan också själv gå in på nätbanken (så som du brukar, inte med länken du eventuellt fått per e-post!) och kontrollera om det står något relaterat.
- Använd alltså förnuftet och ge aldrig ut dina koder till någon annan!

10. Säkerhet

Vi har i olika repriser påpekat om säkerhetsfrågor i de sammanhang som just då tagits upp i kapitlen, men här följer en genomgång av det man behöver veta för att vara säker på smarttelefonen.

10.1. Virus

Virus är skadliga program som försöker komma in på datorer. De förekommer inte i lika stor utsträckning på Apples produkter och speciellt inte på telefoner, men de finns i någon mån och kan bli vanligare.

I övningarna har vi använt många appar, de apparna har varit bra appar som är medvetet installerade på telefonen för att hjälpa dig uträtta olika ärenden. Men det finns också skadliga appar som försöker smyga sig in på telefonen och orsaka skada eller försöka komma över pengar på olika sätt.

Sådana appar kallas virus och kan smyga sig in på datorer och göra olika slags skada. På telefoner kan apparna egentligen bara komma in på apparaten från App Store och de är alla kontrollerade av Apple. Därför är de ovanliga på iPhone.

Viruskydd

För att skydda sig mot virus på datorer används viruskydd. Det är appar som övervakar telefonen och känner igen virus. De hindrar dem från att komma in på eller tar bort dem om de lyckats komma in. Ofta kan man då man köper telefonen bli erbjuden ett viruskydd mot en månadsavgift eller också betalar man för ett virusprogram för sin dator men har rätt att installera det på flera apparater.

Åtminstone i det senare fallet förlorar man inget på att installera det, om man ändå betalar för det.

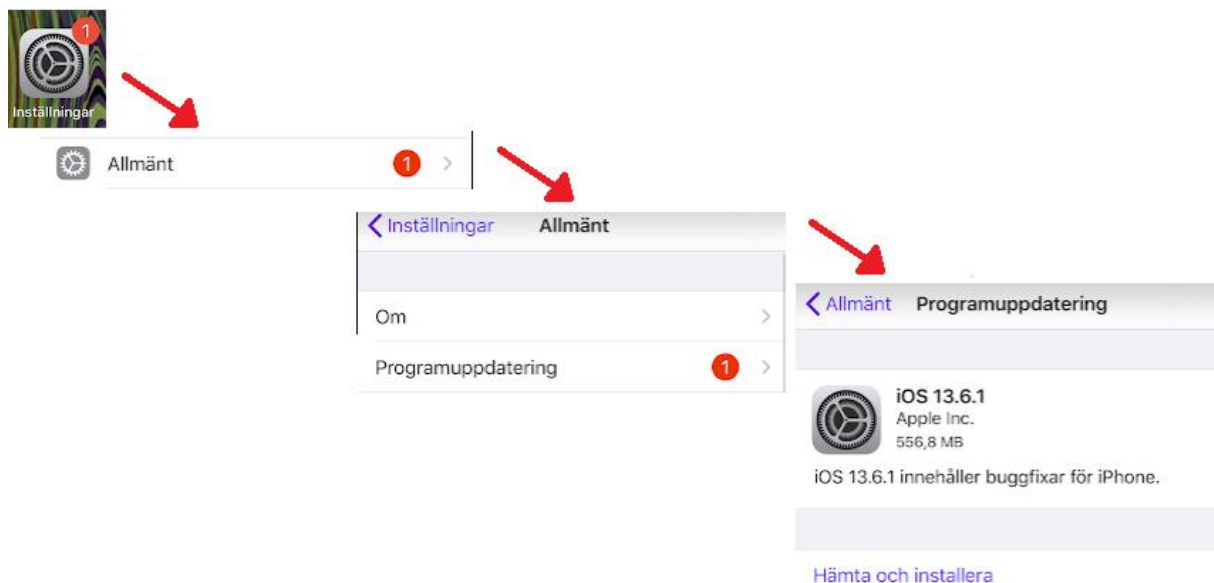
Det som kan motivera att tom. betala för ett viruskydd är att de brukar skydda mot mer än virus, nämligen också mot att man besöker skadliga webbplatser, tex sådana som man kan ledas till

genom att klicka på en länk som skickats per e-post och som ber en fylla i bankkoderna.

Uppdateringar

Uppdateringar är också viktiga med tanke på att skydda sig för virus. Med jämna mellanrum upptäcks något kryphål i telefonerna eller i apparna, som virus kan utnyttja för att smyga sig in genom. De här hålen täpps till med hjälp av uppdateringar. Det är därför i allmänhet bra att svara ja om telefonen erbjuder en uppdatering.

Hela det så kallade operativsystemet kan få en uppdatering, den syns som en röd prick på inställningsappen och kan hämtas och installeras genom att öppna den appen. Den röda prickerna syns inne i appen och leder dig längre in till rätt ställe, den här bilden visar hur man kan peka på raden med den röda cirkeln för att komma steg för steg till stället där man kan hämta och installera uppdateringen:

Gör helst uppdateringen när du inte behöver telefonen på en stund och sätt den för säkerhets skull på laddning medan uppdateringen görs. Ofta erbjuder telefonerna bara uppdateringar när du är kopplad till ett WiFi-nät, så om du inte har ett hemma kan det vara bra att uppdatera då du besöker ett ställe där du kan koppla dig till ett WiFi-nät. Det är bra att uppdatera förr eller senare men det är inte på dagen, veckan eller ens månaden.

Men också varje app kan få en uppdatering, de kommer via appbutiken App Store. De här är bäst om de ställs in att komma automatiskt utan att fråga.

10.2. Bluffare på nätet

I samband med nätbanken nämndes redan hotet att någon försöker lura dig att ge dina koder, tex. genom att skriva in dem på fel ställe. Det kallas nätfiske (phishing) och kan ofta vara just frågan om att skurken per e-post eller telefon uppger sig vara din bank (eller polis, myndighet osv) och vill att du ger eller skriver in dina koder på en webbsida som den länkar till.

Det är viktigt att komma ihåg att varken banken eller någon myndighet någonsin skickar sådana förfrågningar per e-post eller telefon.

En annan sak att akta sig för är om någon på ett eller annat sätt lovar dig pengar eller saker gratis (eller nästan gratis). Det kan gälla lotterivinster eller bortglömda arv som söker ägare osv. Om någonting låter för bra för att vara sant, är det troligen det.

Det som förstås överhuvudtaget ska få varningsklockorna att ringa är om någon ber dig om pengar. Du kan få e-post av en bekant med begäran att betala in pengar på ett sätt eller ett annat. Kom ihåg det som sades tidigare, att e-post är lika säkert som ett vykort, det att avsändaren är din vän betyder inte att det på riktigt kommer av denne, vem som helst kan ju också underteckna vems namn som helst på ett vykort.

Var sunt misstänksam, om något verkar skumt skadar det inte att ta det säkra för det osäkra och inte tro på det. Ring banken, myndigheten, din bekant eller vem det än var på dess eget nummer och fråga vad det är frågan om.

Tyvärr finns det också bluffare som hotar dig på olika sätt om du inte betalar dem. De kan ibland säga sig ha kommit över någon information som får det att verka mera sannolikt att de verkligen kan göra det. Deras mål är att skrämmas och på det sättet få dig att betala. Det här kan upplevas skrämmande och tveka inte att tala med någon (t.ex. en anhörig eller i pensionärsföreningen) om det känns hotfullt. Kontakta alltid också polisen. Som nämndes tidigare skyddar ofta virusprogrammen också mot sådana här hot.

Många låter för säkerhets skull bli att svara på samtal från okända nummer, det kan vara bra att inte svara eller ringa upp innan du kollat upp numret eller skrivit ett sms och fråga vem det är.

10.3. Skräppost och reklam

Skräppost kallas sådan e-post som du får oönskat och som kan vara allt mellan reklam och bedrägeriförsök. Du kan få skräppost hur försiktig du än är, men ge ändå inte ut adressen i onödan för ju flera ställen du ger den till desto mer skräppost kommer du att få. Då du blir mera aktiv på internet kan du fundera på att skapa en andra e-

postadress som du endast använder för sådana nätsidor som begär din e-post (tävlingar och liknande).

Skräppostfilter

Beroende på vad du använder för e-postkonto ser du mer eller mindre skräppost. Den som erbjuder dig ditt e-postkonto filtrerar nämligen bort den post som den känner igen som skräppost innan du ser den i din inkorg. De olika e-postföretagen klarar den här uppgiften olika bra och t.ex. stora företag som Gmail, iCloud och Outlook är bra på att filtrera bort skräppost.

Reklampost och nyhetsbrev

Det är inte effektivt att själv försöka skapa regler för vad som är skräppost och flytta dem automatiskt, även om vissa e-postappar kan ha funktioner för det, filtreringen fungerar bara effektivt om företaget/operatören gör det.

Om det är reklam eller nyhetsbrev från något seriöst företag, finns oftast längst ner instruktioner hur du ska gå tillväga om du inte längre vill ha liknande e-post (men peka bara på länken om du är säker på att det är ett seriöst företag och om du vet att du själv beställt på tex. nyhetsbrev av dem). Den mindre seriösa posten blir du inte av med, t.ex. de som skickar riktiga bluffmejl eller som försöker skicka dig virus som bilaga, utan du måste bara radera de meddelandena. Det hjälper inte heller att svara på dem eller att peka på länkar, det rekommenderas inte heller att försöka, den person som är insatt som avsändare är knappast ens det på riktigt.

Huvudsaken är att du inte öppnar bilagor eller pekar på länkar. Och speciellt att du inte fyller i bankkoder eller liknande. Om du ändå gör det eller misstänker att du öppnat något skumt, lönar det sig att ringa till banken eller polisen och berätta vad som hänt. Speciellt ifall du tror att bankkoderna kan ha kommit i fel händer.

10.4. Integritet på nätet

Integritet kan handla om hur mycket privata detaljer och personuppgifter du lämnar ut på nätet, hur de används och vem som kommer åt dem.

När du använder appar och surfar på nätet kan apparna och webbläsaren t.ex. få veta var du befinner dig. Ibland är det här relevant och användbart men ibland kan det vara onödigt eller rent av en säkerhetsrisk. Innan den här så kallade platsinfon delas med någon tjänst, frågas du om lov, dvs första gången frågas du om lov och efter det gäller ditt svar tills du ändrar svaret i inställningarna.

När du blir tillfrågad om du vill dela din platsinfo första gången du använder en app eller besöker en viss webbplats, rekommenderas att du försöker tänka på om det verkar relevant och om det verkar nödvändigt med tanke på vad du ska göra med appen att den vet din plats.

Det kan vara mer eller mindre svårt att avgöra (och minns att det går att ändra sig senare) men vi ska försöka belysa problemet med två exempel:

- Om du söker efter en restaurang på Google är det bra att Google vet var du är för att kunna visa dig närmaste restaurang.
- Om du skriver ett inlägg på Facebook kan det vara trevligt att Facebook själv vet var du är och kan visa det åt dina vänner som läser vad du skrivit. Men om någon annan än dina vänner (vilket oftast är fullt möjligt) läser att du är på resa och dessutom råkar vara en skurk, kanske den får reda på att det är fritt fram att hälsa på hemma hos dig medan du är borta.

Andra saker du kan bli tillfrågad är om en app ska få tillgång till dina kontakter, dina bilder osv. Samma sak gäller för alla dessa, varför

appen vill veta det och om du har någon nytta av att den vet det eller kan det tom. innebära en säkerhetsrisk.

10.5. Säkerhetskopiering

En större risk än virus och bluffare kan vara att förlora dina bilder eller texter tex. genom att du tappar telefonen. När du använt telefonen lite mer har du kanske viktig information sparad som bara finns sparad på telefonen (dvs. ett ställe). Då är risken stor att den går helt förlorad ifall något händer med telefonen. Därför rekommenderas att ha viktig information som bilder eller texter sparade på flera ställen. Det kallas att säkerhetskopiera data.

Det absolut smidigaste sättet att säkerhetskopiera en telefon är att låta den automatiskt kopiera över informationen till molnet. Om du tappar telefonen kan du skriva in dig till samma moln med samma konto men från en ny telefon, inom några minuter kan allting återställas från molnet till den nya telefonen och du förlorar ingenting.

Att koppla sig till molnet innebär i praktiken att skriva in sig med ett konto (adress och lösenord) och i inställningarna välja vad som skickas till molnet. Det finns flera olika moln, men för iPhone-telefoner är Apples moln det vanligaste valet.

Du kan säkerhetskopiera på flera sätt, genom att skriva ut bilder på papper tex i form av en fotobok är ett bra sätt och det som troligen bevarar bilderna längst.

Övning Vilka av följande fall är säkra?

Du har fått två stycken brev per e-post, det första har skickats av asikaspalvelu@nordea.fi och innehållet är följande:

HYVÄ ASIAKAS

Uuden ohjelmiston asentaminen internetpankkiisi.

Tämän palvelun avulla NORDEA-internetpankkisi on vapaa viruksista, saat lisäturvan internetpetoksia vastaan ja nopean pääsyn e-pankkiisi suoraan puhelimellasi. Aloittaaksesi ohjelmistopäivityksen, pyydämme sinua klikkaamaan alla olevaa linkkiä ja täyttämään tarvittavat tiedot.

PAINA TÄSTÄ <<http://hotelparamountjaipur.com/nordea.fi.html>>

Kun olet täyttänyt tarvittavat tiedot, internetpankkiisi päivittyy automaattisesti uusi ohjelmisto. Kun ohjelmisto on päivittynyt, työntekijämme NORDEA internetpankkiosastoltamme soittaa sinulle päivityksen viimeistelemiseksi. Muista, että NORDEA välittää turvallisuudestasi ja suojaa sinua internetpetoksilta.

Kiitos ajastasi ja yhteistyöstäsi.

Ystävällisin terveisin Asiakaspalvelu

NORDEA.

Det andra brevet har kommit av en god vän och det är verkligen hans adress, det är undertecknat Pelle som bara används av nära vänner kallar honom:

Jag hoppas att detta når dig i tid. Jag gjorde en resa till Odessa, Ukraina och min väska blev stulen med mitt internationella pass och mina kreditkort inuti. Ambassaden är villig att hjälpa mig att ta ett flyg utan mitt pass, jag behöver bara betala för biljetten och hotellräkningarna. Till min förfäran kan jag inte få tillgång till mina pengar utan mitt kreditkort och kontakt med min bank, men de behöver mer tid för att kunna ge mig ett nytt kort. I den här olyckliga situationen tänkte jag fråga om ett lån som jag kan betala tillbaka så fort jag kommer tillbaka. Jag behöver verkligen vara med på nästa flyg. Jag behöver 10600 kr. Berätta om du kan hjälpa mig genom Western Union eftersom det är det bästa alternativet jag har. Jag ser fram emot ditt svar.

Mvh Pelle

Fråga: Vad gör du i vartdera fallet? Är det säkert att göra som du uppmanas?

11. Appendix

Trots att du kommit till slutet av kompendiet tar inte lärandet slut här, när du använder en smarttelefon eller dator lär du dig ständigt nytt och tyvärr stöter man också ofta på frågor och problem som man inte själv klarar av att lösa. I det här sista appendixet hittar du några råd för om du behöver hjälp.

Det andra underkapitlet är främst riktat till den som hjälper ställa in telefonen.

11.1. Hur får du hjälp med telefonproblem

Har din pensionärsförening någon it-handledare? Kontakta denna, eller hör dig för i föreningen.

- Vid problemsituationer kan släktingar eller bekanta vara till stor hjälp, det finns ofta någon med större vana.
- Om du behöver hjälp med någon nättjänst som banken, FPA, skatteverket, så har de oftast något telefonnummer du kan ringa till för att få hjälp. Men också på medborgarrådgivningens webbplats <http://www.medborgarradgivning.fi> finns instruktioner hur du kan kontakta dem för att få hjälp med offentliga tjänster och hjälp med att hitta rätt tjänst.
- Ibland blir man tvungen att vända sig till ett företag för att få hjälp, precis som med bilar klarar man inte av all service själv. Du kan alltid börja med att kontakta butiken du köpt datorn ifrån, om inte annat kan de ge råd om vart du ska vända sig.

11.2. Rekommendationer för inställning av iPhone för pensionärer

De här rekommendationerna är skrivna till dig som hjälper en pensionär att ta i bruk en iPhone. Det är för det första bra att du hjälper, det är inte att rekommendera att en nybörjare börjar med att ställa in telefonen då det oftast är det svåraste steget.

Målet är att telefonen ställs in så att möjligast få inställningar återstår och att det inte krävs åtgärder och inställningar genast i början.

Att beakta gällande begagnade telefoner

Om det är en begagnad telefon är det viktigt att ta bort alla inställningar och information, både för att den ska kunna ställas in het och hållet för den nya användaren men också för att frigöra utrymme.

Ge bara telefoner i arv som har tillräcklig kapacitet åtminstone något år framåt, om tex telefonens minne blir fullt av några appar, några hundra bilder och Facebook, lämpar den sig inte för en pensionär.

Apple-ID

Skapa ett nytt Apple-ID-konto åt användaren om den inte har ett från förut, använd alltså inte någon annans eller något gemensamt konto och låt inte kontot vara kvar om du ger en gammal telefon i arv.

Om personen inte har ett e-postkonto, skapa ett hos Apple, det kan användas för e-post också när användaren kommer så långt. Öppna App Store åtminstone en gång och installera någon app för att se att det fungerar.

Andra konton och lösenord

Hjälp pensionären som ska använda telefonen att skriva upp alla de konton och lösenord som är kopplade till telefonen. Skriv för vart och ett av kontona tydligt upp vilket konto det är, vilken e-postadress som används till kontot och vilket lösenordet är. Förvara tryggt bland användarens egna viktiga papper eller liknande.

Det här med konton är svårt i början, hur det kan vara samma e-postadress till olika konton men ändå olika (eller samma) lösenord osv. Men det är viktigt att ha dem uppskrivna och snart kanske personen behöver dem själv och då är det bättre att hen har dem.

Ordna appar

Ta bort appar som du inte tror personer kommer att använda. Alla appar går inte att ta bort, då kan du lägga dem alla i en mapp och namnge mappen tex. "onödiga appar". Tex. Apples Wallet, Aktier osv kan vara sådana onödiga appar i det här skedet.

De flesta nybörjare klarar sig med en skärm med appar, speciellt om de onödiga flyttats till en egen mapp. Om användaren regelbundet vill läsa nyheter på t.ex. Svenska Yle, kan du lägga in en direktmlänk på hemskärmen.

Öppna alla appar en gång för att svara på frågor om du tillåter platsinfo och att appen får tillgång till det ena och det andra.

Moln och säkerhetskopiering

Ställ in säkerhetskopieringen så att inte åtgärder krävs och så att inte utrymmet på molnet genast tar slut. Det kan vara svårt att bedöma om det behövs extra utrymme på molnet eller inte, men om hela telefonen och alla bilder skickas till molnet, kan man räkna med att utrymmet tar slut. Om du lämnar säkerhetskopiering av allt på, köp i så fall redan nu mera utrymme så det inte kommer emot om några månader, men förklara vad det är frågan om och erbjud alternativet att inte säkerhetskopiera ännu i början.

Hur mycket extra minne behövs beror på telefonens kapacitet, det som ligger på molnet blir inte mycket större än telefonens minneskapacitet. Men ofta tar det så länge innan man överstiger första betalda mängden, den som kostar några euro per månad, så det kan vara onödigt att betala mer i det här skedet.

Om man inte vill köpa mer utrymme, tex. för att det inte känns trevligt att koppla ett kreditkort till Apple-ID, kan det vara bättre att tex inte skicka bilder till molnet för att undvika att det blir fullt.

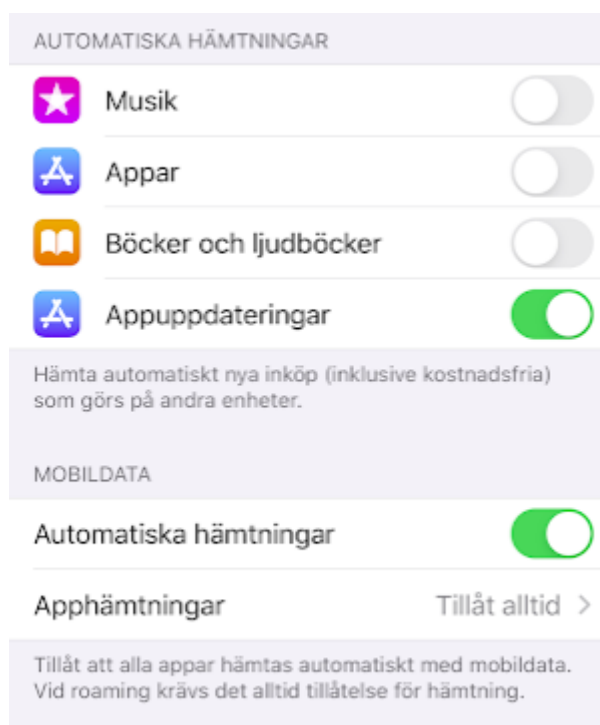
Uppdateringar

Det kommer uppdateringar både till operativsystemet och till de enskilda apparna. Det skulle vara bäst om allting skötte sig själv och användaren aldrig behövde ta ställning eller bekymra sig för uppdateringarna, men det är bara möjligt för apparna. Gå i Inställningarna till Apple-ID genom att peka på namnet högst upp, sedan till "iTunes och App Store" och ställ in att uppdateringar hämtas automatiskt och helst också med mobildata åtminstone om abonnemanget tillåter obegränsad internetanvändning eller om personen inte har WiFi.

För uppdateringar till operativsystemet är det kanske bäst att instruera användaren hur man kan hämta och installera uppdateringarna vid lämplig tidpunkt eller godkänna att de installeras automatiskt på natten när telefonen är i laddning och kopplad till WiFi. Om personen som ska använda telefonen inte har WiFi hemma, kommer inte alla uppdateringarna att göras, då kan man instruera att gå till en lämplig lokal med WiFi och själv går till inställningarna och "hämtar och installerar". Det är inte nödvändigt att genast uppdatera, man kan bra vänta bara man står ut med påminnelserna.

Användarhandboken

Många klagar på att det inte medföljer en fullständig handbok eller manual för telefonen, inte heller det här kompendiet innehåller alla detaljer. Det finns en användarhandbok som kan laddas ner till Böcker-appen. Det kan vara bra att ladda ner och öppna den färdigt, för rätt telefon. När appen öppnas kommer den att ligga kvar och

vara lättare att hitta, men visa ändå hur användaren öppnar boken också om den stänger den av misstag.

Siri

Stäng av Siri om du inte lär användaren använda den. Det görs i inställningarna i avdelningen som heter "Siri och sökning", den kan slås på senare om det behövs men ofta är det bara förvirrande att den kommer upp när man trycker riktigt ordentligt på hemknappen eller sidoknappen.

Hälso-appen och 112-appen

Man kan ställa in medicinsk info och nödkontakter (ICE) om användaren via appen Hälsa eller "Nödsamtal SOS" i inställningarna. Den här infon kan alltså nås tex. av ambulanspersonal från låsskärmen utan att låsa upp telefonen. Ställ gärna in det här och förklara vad det används till.

I tillägg rekommenderas att installera appen "112 suomi" och instruera och demonstrera användningen, iPhonen skickar inte automatiskt koordinaterna till nödcentralen så som Android-telefoner gör, utan det krävs att man använder 112-appen.

12. Referenser

12.1. Bilder

De flesta bilderna som används i kompendiet är bilder som tillåter fri användning och redigering, de har hämtats Wikimedia common och Pixabay.

Enskilda bilder har hämtats från Apple Support och är då bilder som får användas för icke-kommersiella ändamål.